

**ČASOPIS
TOWARÓSTWA
MAĆICY SERBSKEJE**

1859.

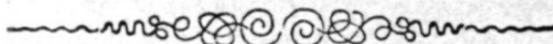
Redaktor

Jakub Buk.

XII. lětníka zešiwk I.

III. Zwjazk. 3.

19.

W Budyšinje.

Z nakładem Maćicy Serbskeje.

ČASOPIS
TOWARÓSTWA
MAĆICY SERBSKEJE

1859.

Redaktor

Jakub Bulek.

XII. lětník.

III. Zwjazk. 3. 4.

W Budysinje.

Z nakładem Maćicy Serbskeje.

Č A S O P I S

TOWAŘSTWA

MAĆICY SERBSKEJE.

P R Ě N I Z E Š I W K.

1859.

T ē i p ē s n j e

wot

Handrija Seilerja.

N a s t w ó r b u.

Stwórba boża, templo swjaty,

Wočin twoje wrota mi,

Njeh we tebi přeměnjaty

Wobraz widzu žiwjeński:

Zo so młodosć dyrbi minyé,

Zańc te róže na ličku,

Kaž ma dale njesé a linyé

Žolma žolmu slěbornu.

Stwórba boża, tajna, žiwa,

Dzělačeřka wulkotna,

Wuč mje pytnyé njespróeniwa

Twój slěd, twoje prawidła;

Wjedź mje k žiwej džělawosći,

Kiž mje twari, pozběhnje,

Kaž we hluchej blyskotnosi

Žadyn twój džeń njezańdze.

Rosé a zrawié w horeych pruhach

Dyrbjja kwětki, trawički,

*

Kłosy dónieć we écsnych tuhach
A plód słodny na štomi;
Horja plód je dokonjenje,
Prócy syn je wjesele;
Scérépliwośe a přebědženje
Zaručítej dobyče,

Do žnjow žada syjeń éahnyé,
Žnjeńcař klós do rózow plesé,
Hraje, sony dyrbja spanyé,
Žiwjenje plód dyrbi njesé;
To je z njebjes poručenje,
Teňmu stwórba přiswědča,
To je trajne zwjeselenje,
To su wěncy do njebja!

N a p r ě n j u k l ó s k u,

Prěnja kłoska, o ty radosc,
Witaj nježna na slóneo,
Z njebjes pósle, naša žadosc,
Božich džiwow potajństwo,
Witaj naše lubowanje,
Nowy zawdawk nadzije,
Rólnej prócy zarunanje,
Złote myto, zdžerženje.

Kwětki, róže, wšitke kéenja,
Kajkejež sée rjanoty,
Kajkež maće zybohlenja,
Stupajé ji do zady,
Kiwajé ji powitanje,

To je waša kralowa,
Jeje króny žohnowanje
Wašu krasnosé přesaha.

Witaj dźěćo wotpowite
Zeleneho ze zahlčka,
Wočko twoje wutrobite
Hłada nětko do swěta;
Rynčkuj twoje złote kćenje,
Bóh budź z tobu, žohnuj ēe,
Ponjes khlěb a zežiwenje,
Krupa njech ēi nimo dže!

N j e d ź e l s k e r a n j e w m e j i.

Ciechu kročel młode ranje
Stupa z wrotow pórþóskich,
Wětrik sam spi mérne spanje
W žlobach něhdze hłubokich,
Jenož rěki zašumja:
Džens je kemš a njedzela.

„Swjećene budź bože mjeno“
Člowjek sobu hłosuje,
Z wóčka, k njebju wobročenoh,
Swěća pruhi swjećiše,
Rěki wěčnoh žiwjenja
Dušu jemu přešumja.

Lěs a polo, ludži próznej,
Wotpočnjetej w čišini,
Šérkot, ropot z haru wóznej
Puć a droha njesłyši,

Jenož ptački spěwaja:
Džens je kemš a njedzela.

K swyatnicy so nětko mjelu
Črjódki w pyše kemšacej,
Honá, luki pak jin séelu
Kwětki z ruku wjeseléj,
Ptačkow hlós jich přewodža
K rjeňšemu haleluja.

Džěd a wowka po kiješku
Khablajo za młodšimi
Čehnjetaj tu lubu šéežku
Hišće w wyšszej radosći,
Jeju sabat blizko je
A te psalmy njebjeske.

Na rězaku mjelči pilá,
Plužne koło njepišči,
Nakowa je woněmiła,
Brus do kosy njeryči,
Zwony z cyrkwe zaklinča:
Džens je kemš a njedzela.

Cerwik ruzlu přetočuje,
Zwěrjo njewě, što tu chee,
K njebju pak so towařšuje,
Štož je z njebjes rodžene,
A z tej próstwu kubla so:
Přindz k nam twoje kralestwo!

Přichodny čas serbskeho slowjesa.

Wot J. E. Smolerja.

Citane w posedženju ryčespytnego wotrjada Maćicy Serbskeje

28. haperleje 1859.

Slowjese (časosłowo, verbum, Zeitwort) je w serbskej ryči najwažniši a najpěkniši ryčny džél, a Serbo sebi je ze starodawnych časow tak dospolne wukhowachu, kaž so teho skoro žadyn slowjanski lud nětčišeho časa khwalić njemóže. Wosebje je tudy imperfectum a plusquamperfectum abo futurum exactum spomnjenja hódný, a w Delnych Lužicach tež hišće supinum. Ale njepowyšujmy so přez měru; přetož hdyž jedyn do serbskich knih z prjedawšeho časa pohladnje, dla ryčespytnika na kózdej stronje wopačnosć zetkuje, kotaž wohidniša byé njemóže. Naši prjedawši spisowarjo mjenujey ani najmjeňseho woprijeća wo tym nimaja, kak so přichodny čas serbskeho slowjesa twori. Woni sklonuju serbske slowjese po zakonjach němskeje ryče, a duž přełožuja woni we swojich pismach němsku sadu: iđ werde heraus treten ze slowami: ja budu wustupić (město: wustupju), iđ werde nachſehen = ja budu pohladać (m.: pohladam), iđ werde anzünden = ja budu zapalić (m.: zapalu), iđ werde gewinnen = ja budu dobyć (m.: dobudu), a štož teho runja wěcki su, a žadyn sebi njemysli, zo na tajke wašnje eyle wopaki čini. W nowišim času je so někotrym něšto wo tym džeć počalo, zo so snadź w serbskej ryči přehod binak twori, dyžli w němskej, přetož woni wuča, zo maja někotre slowjesa hibitosée (verba movendi) krótke futurum, a zo ma so prajić: ja póndu, ja ponjesu (iđ werde gehen, iđ werde tragen), ja powjezu (iđ werde fahren), nic pak:

ja budu hié, njesé, wjesé, hač runje by tole tež hišće grammatisey prawje było. Woni pokazuja při tym na lud, prajicy, zo tón někotre futura na tajke krótké wašnje twori, njewjedža pak zakoń, po kotrymž so to čini, a zapaduja teho dla w swojich spisach w tajkim nastupanju bjez přestaća do zmylkow. Njech pohladaš, do kotrychž knihu zechceš, na kózdej stronje namakaš mnohosé tajkich zmylkow, a te same su čím wohidniše, dokelž so wosebje te knihu, kotrež Serbjo w šuli a cyrki trjbaja, z nimi mjerwja a tak wšedaje njewuprajnu ličbu wopačnych futuralnych formow rozsywaja a z tym ludej dobru serbsku ryč kaža. Kajke njezmyslo je na příklad to, hdyž so spěwa:

Ja z njebjes dele přińdu k wam,
Tež dobre nowiny ja manf·atd.

Runjež tak:

My wěrimy do swjatoh ducha,
Kiž je wěčny Bóh a wuńdže,
Kaž wot wotca tak wot syna,
Z darami k nam troštař přińdže.

Abo tež:

Ty ducho, kiž ty z Boha wukhadžeš,
A z nim we jenym byéu wostanješ atd.

Hdyž jedyn tele słowa přeloži, dha rěkaja: Vom Himmel herab **werde** ich zu euch kommen etc., a tola dyrbja po prawym rěkaé: Vom Himmel herab komm ich atd. Tajkich njerozomčkow naděndžeš po stach a tysacach w serbské biblii, w serbskich spěvařskich, w katechismusu a w druhich tajkich knihach, kotrež naš lud abo z najmjeńša naša šulska młodosé wšednje do ruki bjerje, po wulkich džélbach z hlowu wuknje a sebi tak pomjatk z tajkej sylu grammatiskich

wopačnosćow napjelnja, zo džiw byé njemóže, hdyž potom tež wopačne formy nałožuje. Tola tele hubjenje spisane knihi njekaža nam nie jenož ryč, ale wjedu tež našich serbskich evangelskich kemšerjow do hľubokeho kecařstva a do hroznej haeresie, hdyž woni 11. khěrluš swojich spěwařskich, wěruwuznaće wopřijacy, po jeho słowach, wot evangelskeho serbskeho duchomnsta přehladanych a připóznatych, spěwaja. W tutym khěrlušu namakaja so mjenujey tute wšeji dogmaticy napřečiwne słowa:

My wěrimy do swjatoh ducha,
Kiž je wěčny Bóh a wuńdže*)
Kaž wot wotea tak wot syna,
Z darami k nam troštar příndže.

Tele słowa rěkaja po němsku.: Wir glauben an den heiligen Geist, welcher iſt ewiger Gott und aus gehen wird (abo ausgieng) wie aus dem Vater so aus dem Sohne, mit Gaben zu uns als Troster kommen wird (abo tam); a nje-wěmy, kak móže žadyn lutherski duchomny tajki kecařski khěrluš w serbskich spěwařskich knibach čeřpić a jón z cyla swojim wosadnym spěwaē daé: přetož po dogmje dyrbi rěkać: kiž wukhadža kaž wot wotea tak wot syna, z darami přikhadža. To je drje tež tolmačeř 136. khěrluša začuł, dokelž wón přeložuje:

Ty DUCHO, kiž ty z BOHA WUKHADŽEŠ,
ale khětře ruče zaso dogmatiski blud přiwídawa, hdyž dale pokračuje:

A z nim we jenym byéu WOSTA NJEŠ (bleiben wirſt)
město: WOSTAWAŠ (bleibſt).

*) Tajkele a teho runja bľudy mohle so jara derje ze serbskich spěwařskich wumjetać, hdy bychu so při jich wudaeu tež ludžo prašeli, kotriž wyše laćanskeje, grichiskeje, hebrejskeje a němskeje grammatiki tež trochu wjedža, što sebi serbska ryčnica žada.

Mačične spisy a Serbske Nowiny podawaja w nastupaju futura jeničey čistu serbščinu; druhe knihy, kotrež so před jich wudaćom wot ryčespytnego wotrjada njepřehladachu, su nimale wšitke ze spomnjenymi časowanjemi přepjeljnene.

Hdyž pak wěmy, što je prawe, dha je tež naša příslušnosć, zo tajku prawosć dale bóle přisporjamy. Ja eheu teho dla z dowolenjom česčenych sobustawow ryčespytnego wotrjada, kotrež džě derje wjedža, kak dyribi so serbsey pisać, w séchowacym prawidla z krótka wospjetować, po kotrychž so serbske futurum twori, a skončenje hišće kriterium, wote mnje wunamakane, přiwdać, po kotrymž móže kózdy, tež w serbskej grammatiey mało wuwučeny Serb na najlóžše wašnje nazhonié, hač ta forma, kotruž chce trjebać, praesens abo futurum znamjenja:

Serbske futurum so porjadnje na to wašnje twori, zo pomoene slowjeso budu k jeho infinitivej přistupi, n. p. budu klasé idj werde segen, budžeš wuknyé tu wirſt ſernen, budže ryčeé er wird ſprchen, budžem y palié wir werden brennen, budžeé wolaé ihr werdet ruſen, budža kupować sie werden faufen. Po tajkim je tworjenje serbskeho futura runje tajke, kaž so to w němskej ryči stava?! Haj, tak je, ale jenož tak dolho, hač so před slowjeso žana předložka njestaji. Hdyž by něchtón prajíł: wón budže přiklasé, nawuknyé, zapalié, zawałać, nakupować, dha wón na tym eyle wopaki praji, přetož futurum tychle z předložkami zjenočenych slowjesow rěka: wón přikladže, nawuknje, zapali, zawała, na kupuje. „Ale“ tak nam najsckerje tón rjeknje, kiž je zwučeny, po němskim wašnju serbske futurum tworić, „to džě je forma přítomnosće, nie pak přehoda!“ Haj, tak móže so temu zdać, kotryž z cyła ducha serbskeje ryče njeznaje a ženje

na to kedžbował njeje, kak Serb při tworjenju futura skutkuje, ale tón, kiž jenož trochu za tym hlada, kak so ryč we wšednym žiwjenju trjeba, dyrbi bórzy pytnýé, zo ma wésée něsto na sebi, hdyž so w serbskej ryči pak za palié, pak zapaleé praji, hač runje w němskej ryči wobej slowje jenak „anzünden“ rěkatej. Tež budže wón wésée za tym myslíć, čoho dla němske „fallen“ pak padać, pak padnyé, pak spadować rěka; čoho dla so město němskeho jednoreho „geſtehen“ stanyé a stawać praji; čoho dla „geben“ dać a dawać, „bedecken“ wodzéē a wodzeweć, „gehen“ hić a khodzíć, „herbeitragen“ při njesé a přinošeć, „vergessen“ zabyć a zabywać rěka.

Ryčnica wuči jeho, zo so slowjanske slowjeso do wšelakich rjadomnjow rozdželuje, a to 1) do slowjesow wokomiknjenja (verba momentanea), 2) do slowjesow traća (verba durativa), 3) do slowjesow wospytowanja (verba iterativa) a 4) do slowjesow wróćenja (verba frequentativa). Ryčnica jeho dale wuči, zo slowjesa wšelakich rjadomnjow tež po swojej bytnosci futurum na wšelake wašnje tworja. Štož 1) verba momentanea nastupa, dha nimaja žaneje přitomnosće, přetož ta jich forma, kotraž ma woblečo přitomnosće, ma wuznam přichodnosće. Tajke slowjesa su n. př. padnyé, šćipnyé, kupić, pušié, třelić a teho runja, a padnu njerěka iđy fallę, ale „iđy werde fallen“, a šćipnu, kupju, pušću, třelu rěka iđy werde pflüčen, faulen, lassen, ſdießen. 2) Verba durativa tworja swój praesens a futurum po wašnju němskeje ryče, n. př. pisam, činju, wołam iđy ſchreibe, thue, ruje, budu pisać, činić, wołać iđy werde ſchreiben, thun, ruhen. Ale hdyž so z tutymi slowjesami žana předložka zjenoći, dha dostanje ta forma, kotraž ma woblečo přitomnosće, wuznam přichodnosće. Po

tajkim tu z verba durativa nastanje verbum momentaneum. Tak rěka n. př. píšam ičy ſchreibe, tola na píšam ujerěka ičy ſchreibe auf, ale ičy werde auſſchreiben, a sěinju, za-wołam dyrbimy přełožić ičy werde thun, ruſen. 3) Verba iterativa maja tež praeſens a futurum po waſnju němskeje ryče, n. př. šcipam, třelam, pušcam ičy pfliſe, ſchieße, laſſe, futurum: budu šéipać, třeleć, pušćeć ičy werde pfliſfen, ſchießen, laſſen. Zjenoća so tute slowjesa z předložku, dha cofaja do teje rjadomnje, z kotrejež su wuſle, po tajkim pak do přenjeje (verba momentanea), pak do druheje (verba durativa), a bjeru jich wuznam na so. 4) Verba frequentativa, jako: bywam, dawam, stawam, cofaja tehdy, hdyž so předložka z nimi zjednoći, do teje rjadomnje, z kotrejež su wuſle, a z nich nastawaja po tajkim pak verba iterativa, pak verba durativa.

Duž je w nastupanju wšitkich tuthch štyrjoch wotdželenjow serbskeho slowjesa to rozpomnić: 1) zo verba momentanea žaneho přítomneho časa nimaja, ale zo ma forma přítomnosće wuznam přichodnosće; 2) zo verba durativa swoje futurum z přiwzaćom pomoçnega slowjesa budu tworja, zo pak so, jeli so z předložku zjenoća, do verbow momentaneow přewobroća; 3) zo verba iterativa swój futurum tež z přiwzaćom pomoçnega slowjesa budu tworja, a zo so wone, hdyž so z předložku zjenoća, pak do momentaneow, pak do durativow přeměnja, a 4) zo verba frequentativa swój futurum stajuje z přiwzaćom pomoçnega slowjesa budu tworja, dokelž so wone, hdyž so z předložku zjenoća, pak do iterativow, pak do durativow přeměnja.

Štóż kóždy króé wě, što je verbum momentaneum, durativum, iterativum a frequentativum, tón tež po horejším wukładowanju, při trjebanju někajkeho slowjesa hnydom

spóznaje, kak ma jeho futurum tworié. Ale slowjanski ryčespyt je w Serbach hišće jara žadna wěe a dospolna znajomosé serbskej ryčniey bjez Serbami mało rozšérjena, tak zo by to za našich krajanow, kotriž su z wjetša jenož w němskej, lačanskej, grichiskej a hebrejskej grammaticey wuwučeni, jara wobéežne bylo, hdy bychu so w ryčenju a pisanju bjez přestaća při sebi wobhonjeé měli, do kajkeje rjadomnje žane slowjeso sluša. Duž budže najlepje, hdyž jich dla theoretiski puć wopuštu a jím empirisey pokazam, kak móža kóždy króć na jara lohke wašnje zhonié, hač slowjeso z woblečom přitomnosé wopravdže přitomnosé, abo hač wone přichodnosé woznamjenja.

Tuto wote mnje wunamakane a ženje njemylace wušnje je tole: Wzmi imperfectum kajkehožkuliž slowjesa a po-hladaj, hač so jeho **2.** wosoba na sylbu — še wukónča, abo hač tuta sylba při formacii **2.** wosoby pobrachuje. Stawa-li so přeniše, dha sō futurum tajkeho slowjesa z přiwzaćom pomoeneho slowjesa budu twori, n. př. impf. ja džélač, ty džélaše (ich arbeitete, du arbeitetest) futurum: budu džélaé; pasech, paseše (ich hätete, du hätetest), futurum: budu pasé: ležech, ležeše (ich lag, du lagst), futurum: budu ležeé; kupowach, a padač, padaše (ich fiel, du fielst), fut.: budu padaé; dawach, dawaše (ich gab, du gabst), fut.: budu dawaé. Stawa-li pak so posleňše, mjenujcy, zo **2.** wosoba imperfecta wukónčenje — še nima, dha ma futurum tajkeho slowjesa woblečo přitomnosé a so **bjez** pomoeneho slowjesa budu twori, n. př. ja nadžélač, ty nadžéla (ich fertigte, du fertigtest), fut.: nadžélam, ich werde fertigen; ja přepasech, ty přepase (ich überfah, du übersahst), fut.: přepasu, ich werde übersehen; ja so lehnych, ty so lěhny (ich legte mir, du legtest dir), fut.; so

lehu, ičh werde mičh legen; ja nakupowach, ty nakupowa
(ičh kaufste ein, du kaufstest ein), fut.: nakupuju, ičh werde ein-
kaufen; ja rozdawach, ty rozdawa (ičh vertheilst, du vertheil-
test), fut.: rozdawam; ja kupich, ty kupi, fut.: kupju.

Hdyž teho dla při nałożenju žaneho serbskeho slowjesa
wěš, zo so druhā wosoba imperfecta ze sylbu -še wukónča,
dha wěš tež z dobom, zo maš futurum tajkeho slowjesa
z přiwzaćom pomocneho verba budu tworié; hdyž pak
wěš, zo so druha wosoba imperf. bjez sylby -še twori, dha
wěš tež hnydom, zo maš tež futurum tajkeho verba bjez
pomocneho verba budu tworié. To trjechi kózdy raz.

Mlóčnica.

Wudzélane a 14. augusta 1858 w posedzenju přirodospyt-
neho wotrjada M. S. čitane wot

K. A. Fiedlerja, wučerja w Jitru.

1.) Z wotkal tuto mjeno?

Z tutym mjenom je mlóčnica (Mildystrasse) najskerje
hižom teho dla pomjenowana, dokelž wona tajka mlóčna,
tajka běla, kaž mlóko, wonhlada. Po mythologiskich po-
wjesčach starych pak séehowaceho podawka dla: Jupiter,
mandželski Juno-iny, běše z Alkmenu syna — Herkulesa
— plodžíł, kotrehož won Juno-i, jako wona něhdy
drěmaše, k nadram položi, zo by so tež tutón jeho syn
bojskeho mlóka napił. Juno při tym wotuci, zapřija ze
japatym hněwom češenca a čisnu jeho daloko wot swojeje
wutroby, při čimž mały Herkules, kiž měješe hubu hišce
połnu mlóka, tutemu před žałosnymi strózelemi wuběžeé
da. A z tehoasta — mlóčnica.

2.) Kajkeje twarby je mlóčnica?

W nastupanju twarby so nam mlóčnica w čémnych noeach jako wulki, kołojty, nie wšudże jenak široki, na hwězdojte njebjo wupřestrjeny swětly pas, abo smuha, abo koleso pokazuje, kiž so pola kołpja do dweju dželow dželi, kotrajž pak so pola wołtarja zaso zjenoćitaj.

3.) Přez kotre hwězDNA (Sternbilder) so mlóčnica ēehnje?

1.) přez Kassiopeju, 2.) přez Perseusa, 3.) přez wózku z Kapellu, hwězdu prěnjeje wulkosće, kotraž pak w mlóčnicy njestejí; 4.) přez čečeranca, kiž z heju w mlóčnicy steji a dwě hwězdže prěnjeje wulkosće, mjenujcy horjeka Beteugeucu a deleka Rigelu we sebi wobpřimuje, kotrejž pak žana w mlóčnicy njestejitej; 5.) přez nohi dwójnikow a 6.) přez lódź, hdzež je mlóčnica najswětliša. Wot jow so wona ēehnje (spody našeho widžeńskeho wokrjesa) 7.) přez Centaura, 8.) přez woltař, 9.) přez wopuš škorpiona, kotryž ma z wonka mlóčnicy Antaresu jako hwězdu prěnjeje wulkosće. Na to so wona ēehnje 10.) přez třélbu třelnika, 11.) přez džél hadanošerja, 12.) přez worjoła, kiž ma Altairu jako hwězdu prěnjeje wulkosće w blízkosci mlóčnicy; 13.) přez džél kołpja a 14.) přez džél Cepheusa.

4.) Kajke je swětlo mlóčnicy?

Swětlo mlóčnicy so nam z cyła blěde, mňohojojte běle, nie wšudże jenak jasne pokazuje. Na połonjowym njebju pola połonjoweho kříza, kaž tež w Kassiopeji, su pak w mlóčnicy tež čorniše městna, hač nócne njebjo, k widženju. Tute čmowe blaki, kiž su snadno wuhlady do njeskónčnego ruma swěta won, mjenuja so wot lódžerjow „wuhlowe měchi (Röhrenjäde)“.

5.) Što mlóčnica je?

Přez dalokowidy su hwězdarjo swětlo mlóčnicy do lutyh tak mjenowanych twjerdže stejacych hwězdow (Dílfsterne) so přewobroéié widžili, toia pak je jim hišće dale zezady wjele tajkeho mlóčneho swětla wyše wostało, kotrež so přez najmocniše a nanajwyšo napinjene dalokowidy (Fernröhre) jako hwězdy wuhladać njehodžeše. Zo pak mlóčnica z lutyh hwězdow wobsteji, to je dawno wučinjena wěc; ale što wona po prawym je, wo tym stej so z cyła dwě hypotheses postajilej, a to ta prěnja wot staršeho Heršela, rodź. w Hannoverskej, zemr. 1822 w Jendželskej. Tón nijenujcy praješe, zo je mlóčnica wulka soka (Rinje), ke kotrejž tež naše slónco přisluša a blizko srjedzizny teje sameje steji; teho runja maja so tež wšitke hwězdná, kiž jenož widžimy, k mlóčnicy ličíe. Hdyž teho dla horje abo dele hladamy, dha widžimy w srjedziznje tuteje soki lutu skopjenu hwězdžinu před sobu, hladamy pak do bokow, dha hwězdy bóle samotne, isolirowane před našimaj wočomaj steja. K příkladej: Ty stejiš při lěsu; hладаш ty do srjedzizny teho sameho nutř, dha widžiš jeno lute štomy, hладаш pak k bokam, dha ménje štomow widžiš, dha so přez nje swěći. Dale slušeja k mlóčnicy, kaž Heršel praji, wšitke dwójne hwězdy (Doppelsterne). To su mjenujcy tajke hwězdy, kiž so woku jenož jako jena, ale dalokowidej jako dwě abo wjacy hwězdow zjewja. Tajkich dwójnych hwězdow mamy na 5000, n. př. Alpha w Centauru, jako najjasniša dwójna hwězda na njebju, Kastor, Wega, polarna hwězda atd. Wone maja wšelake barby, štož pak je druhdy molenje, wjerá so same wokoło sebje a při tym we swěće přeco dale a dale. Najposledy po Heršelowym měnjenju hišće k mlóčnicy slušeja hwězdy

kopicy (Sterngruppen), a to mjenujey:

1.) Baby (Mlejaden) na šiji byka. Z nahim wokom so w babach jenož hodži 6 abo 7, přez dalokowid pak wjac hač 60 hwězdow wohladać. Ta najwjetša hwězda bjez nimi — Alciona — so we wšednym žiwjenju přeco pata, te tamne kurjatka mjenuja. Po mythologiskich powjesćach bě to 7 sotrow, za kotrymiž so Orion, je přesčeħajey, honješe.

2.) Hyady we hlowje byka, tež dešćowne hwězdy (Nęgengęstirn) mjenowane, dokelž so pječa, hdyž slónco we jich blizkosći steji, najbóle dešćuje. Prawe woko byka je hwězda prěnjeje wulkosée, mjenujcy Aldebaran.

3.) Kosy, po němskim: włosy Berenicyne (coma Berenices), srjedź lawa a Bootesa. — Berenika, egyptowska kralowa, běše swoje rjane włosy přiboham woprować slubiła, jeli zo jeje mandželski, Ptolemäos Euergetes (t. r. dobroćel), zbožomnje z jeneje wójny, do kotrejež bě wón něhdy zašnjatany, zaso domoj přičehnje. A to so tak sta. Teho dla woprowaše tež Berenika, swěrna datemu slubjenju, swoje włosy w templu Aphroditę. Astronom Konon ze Zamosa pak bórzy na to wozjewi, zo su tute włosy wot přibohow bjez hwězdy pozběhnjene.

4.) Žłobik (Krippe) w raku, kiž drje so z nahim wokom widžić njeda, ale přez dalokowid něhdže do 30 hwězdow rozpaduje. —

Ta druga hypothesa wo tym, što mlóčnica po prawym je, je wot professarja Mädlerja z Barlina, nětk astronoma w Dorpaće w Lieflandže. Tón mjenujcy měni: W srjedźiznje swěta so kołojta kopica hwězdow namaka, do kotrejež wšitke hwězdy, kiž jenož widžimy, słušaja, a kotrejež centrum naše slónco wučinja. Wokoło tuteje kulojteje hwězdžiny du nětk mjeňše a wjetše kolesa, kiž

su ze sobu přez někajke přečniki zwjazane a zjenočene. To prěnje wot tuthy kolesow je pak naša mlóčnica. Kotra dha wot tuteju hypothesow je nětk prawa abo lepša? — Wotmolwa: To so z wěstoséu prajié njehodži, přetož z wobeju hypothesow so nahlad jara derje wuklasé dawa.

6.) Kak so mlóčnica wjeréi?

Něhdy bu přiwzate, zo so mlóčnica wokoło wulkeho swětnego čělesa w srjedžizne - centralneho slónca - wjeréi; ale temu tak njeje, přetož wšitke hwězdy wjeréa so jenož wokoło něhdźnego, z nutřka we mlóčnicy ležaceho zhromadnego čežnodynka (Eðyverpumit). To same płaći tež wo mlóčnicy. Mlóčnica ma mjenujcy dwoje wjeréenje, 1.) wjeréi so wona, kaž bu hižom spomnjene, wokoło něhdźnego, z nutřka we mlóčnicy ležaceho zhromadnego čežnodynka. Hdyž sebi jedyn na př. wšitke hwězdy přez žerdze zjenočene myсли, a cheył to nětk balancirować, dha by so naposledku dypk namakał, hdžež by potom to we wazy stało, a wokoło tajkeho dypka so mlóčnica wjeréi. Astronom Mädleř měni, zo so tutón dypk w babach pola Aleiony namaka. Hač to temu tak je, štó cheył to wobkručeé!? — 2.) so mlóčnica w njeskónčnej ruminje swěta dale wjeréi, a to zaso z druhimi mlóčnicami wokoło zhromadnego čežnodynka. Zo temu tak je, to hižom je z teho k widženju, zo naše slónco, kiž tola w mlóčnicy steji, w kóždej sekundže, kaž znajomne, 8 abo 10 mil na hwězdno Herkules dale dže.

Dokelž ja runje won wo mlóčnicy ryču a so ta sama tež naše mļhohojte městno (Nebelfleß) mjenuje, dha mje to k temu wabi, tudy hišće krótke słowo wo mļhohojtych městnach zhromadnje přispomnić. Teho dia sčěhowacy mały

Příwisk
wo młhojtych městnach.

Kaž je znajomne, dha je hišee wjele druhich tajkich bělych městnow, na mlóčnicu podomnych, na njebju k widzenju, kiž so młhojte městna mjenuja. Hač dotal su astronomicojo tych samych hač přez 3000 z dalokowidami wuslědzili. Z nahim wokom so jich jenož dwě, z najwjetša tři widzić hodži, na př. to we Andromedě a tej dwě kapskej abo Magellanskej mróčaley při połoúšim polu, jako tej najwjetšej młhojtej městnje na njebju. (Magellanskej mróčalcy wonej teho dla rěkatej, dokelž je tej samej Magellan najprjedy widžił.) Jena tutych kapskich mróčalkow sama wobsteji po najnowšim wobkedžbowanju z wjacy hač 300 młhojtych městnow. Hewak su te same jara bohače w polnócnym dželu knježny změstnjene, tak zo so same jako dwojake a trojake tajke hwězdne mlhy našimaj wočomaj zjewja, t. r. dwě abo tři tajke młhojte městna steja z džela cyle při hromadže. — Štož nětk formu abo zwonkomu twarbu młhojtych městnow nastupa, dha je ta sama jara wšelaka a njezrjadomna. K přikladej, forma młhojteho městna w čečerancu něhdže kaž klama někajkeho zwěrjeća wonhlada, ta teho w Andromedě pak kónčoja; někotre su kulojte, někotre wótrje wobmjezowane, to su planetariske mlhy; druhe su spiralne zwite, teho dla spiralne mlhy pomjenowane. — Što dha pak nětk tute młhojte městna su? Najskerje tež lute mlóčnicy. Přetož z wětoséu móže so wobkućić, zo džel tutych městnow z lutych hwězdow wobsteji, dokelž su so přez sylne dalokowidy do tajkich rozpołožić dale, kaž na př. to w Herkulesu. — Hrabja Ross z Irlandskej je ze swojim hobrskim teleskopom, kiž je 50 stopow dolihi, wjaćy hač na 40 młho-

hojtych městnow do hwězdow rozpołožał, kotrež wot astronomow hač dotal za njerozpołožne dźeržane buchu. Tola pak to w čečeraneu wón njeje na to same wašnje rozpołožić móhł. — Dale astronomojo wo tym, što tute mľohojte městna po prawym su, praja, zo su snano wjele tych samych hakle w nastaću bywace mlóčnicy abo hwězdne čèlesa, zo su to po tajkim horce mľhy abo materije, z kotrychž snano hakle něhdy po wjele tysac abo millionach lětow swětne čèlesa nastanu. — Štož nětk skónčne hišće čas nastupa, kotryž swětlo tutych mľohojtych městnow trjeba, prjedy hač k nam na našu zemju dóndže, dha je zjawne, zo, byrnjež wone tež w jenej jeničkej sekundže 42000 mil zlečílo, tola wot tych dalnišich mľohojtych městnow wjele millionow lět potrjeba, prjedy hač je jemu tutu njeskónčnu dalokosé hač k nam wotpołožić móžno. Z teho wuhkadža, zo su snano te abo tamne mľohojte městna hižom dawno do hwězdných čèlesow zestworjene, a my je přeco hišće jako hwězdnu mľhu a kurjawu widžimy. Abo te abo druhe daloke swěty su dawno, dawno zahubjene, a my hišće je widžimy tajke, kajkež wone něhdy běchu. Z teho po tajkim spóznawamy, zo je swětlo najstarše swědčenje wo tudybyéu swěta! —

Ja skónču z tutym swoje džělo, pokazujo na wěrnosté tamnego słowa krala Davita: „Njebjesa wupowjedaju božu česé a twjerdžizna připowjedaskutk jeho rukow!“ (Psalm 19, 2.)

Porjedženka.

Trochu pozdże, tola hišće časa dosé dowolam sebi na někotre astronomiske zmólki pokazaé a je z tutym porjedžić, kotrež su w časopisu městno namakałe a z njeho do słow-

nika přešle, a kotrež, doň ſtejo wostanu, wjele zaſmja-
tanja načinja.

Na stronje 223 we ſtwórtym zeſiwku časopisa wot
léta 1848 čitamy:

Na njebju ſu znate: čečeranc (Orion), baby (plejades),
kosy (coma Berenices), zernička (Venus), jutrnička (Lucifer),
wječornička (Hesperus).

Najprjedy ſpomnu, zo ſu zernička, jutrnička a wječor-
nička jenož tři wšelake pomjenowanja teje sameje hwězdy,
mjenujey wječorneje abo raňeje hwězdy (Venus), kotrež
jako jara rjanu a jasmu hwězdu prěnjeje wulkosće druhdy
rano abo wječor we blízkosći slónca do slónca skhadženja abo po
slónca khowanju widzimy, a kotaž ſo tež pastyrſka hwězda
mjenuje.

We južniſich krajinach, na př. we Włóskej a Grichi-
ſkej, je hiſce merkur ze přeražnym dejmantojtym swětlom
we wjetſej slónčnej blízkosći jako raňša a wječorna hwězda
znaty.

Štož nětko pomjenowanja „čečeranc, baby a kosy“
nastupa, dha wobžarujemy přeměnjenje, kotrež je ſo z nimí
z tym ſtało, zo ſu tute mjenia druhim hwězdnam (Sternbilder)
date, dyžli po prawym přiſluſeja; přetož „čečeranc“ njeje
Orion, „baby“ njejsu plejady, k najmjeňſemu nic pola nas,
a „kosy“ tež njejsu coma Berenices. Štó je tutón zmolk
wobešol, njewěmy. Lěpje znaje naš njewučeny lud na
njebju we plejadach, w tutej hromadey, w tutym čečiku
hwězdow, swojeho čečeranca, a we kosach Oriona, kotrehož
tři horne a tři delne ſkoro dwaj prawokutnaj nuhlej tworja.

Hač potom pomjenowanje „baby“ za coma Berenices
abo za někajke druhé hwězdro płaći, njehodži ſo dopokazać.
To ta zda ſo, zo „baby“ něšto druhé, dyžli coma Berenices

woznamjenjeja; přetož tuto hwězdro wobsteji jenož z drobničkých, rozpróšenych, malo do wočow padaczych hwězkow, a njeje teho dla k wěrje podobne, zo dyrbjałe tute hwězdzički ludej znate być. Hinak je pola čečeranca, kotryž, byrnje tež jenož z małych hwězkow wobstejał, tola z dobom přez to našu kedźbliwość na so éehnje, zo tute hwězki we hustej hromadcy hromadze steja, kaž je nihdže wjacy na njebju tak njewidźimy. Derje rozdžélamy tudy 6 abo 7 hwězkow, a Němcy mjenuja teho dla tuto hwězdro „Siebengestirn“; we bibliji steji za to same tež „Glüde“. Móžno, zo pola druhich krajanow, na př. Delnołužičanow, wuraz „baby“ tež za čečeranca płaći, runjež kaž ma druhdy ta sama wěc we wšelakich stronach wšelake pomjenowanje, na př. křinja, die Łade, mjenuje so druhdže lódka, pólšica, die Melsde, rěka druhdže łoboda. Pomjenowanje „čečeranc“ a „kosy“ namakamy tež we bibliji, a eyle prawje steji tudy čečeranc za Siebengestirn (Glüde, Plejaden) a kosy za Orion. Přirunaj Hiob 38, 31. 32. Hiob 9, 9. Amos 5, 8.

My teho dla hinak myslié njemóžemy, hač zo je so tuto přeměnjenje při éišeu tamneho nastawka stalo, a njeje teho dla k džiwanju, zo naš česćeny serbski filolog slowo čečeranc (za Oriona) k tym ličbuje, kotrež maja cémne a woteznate korjenje. Přirunaj str. 107 w druhim zešiwku časopisa wot lěta 1855. Njeje pak čečeranc Orion, ale, kaž woprawdže je, Siebengestirn (Plejaden), a „čeć“ znate serbske slowo, dha wotkhadža „čečeranc“ z cémnosće zaso na swětlo, nima pak so čečeranc, ale čečeranc pisaé.

M. Rostok.

Nekrologi.

VI.

Jan August Šolta,

cand. rev. min. a šulski rektař
we Wósporku.

Narodz. 4. septembra 1826.

† 30. meje 1858.

Njeboh Jan August Šolta je jedyn z młodších Serbow, kotrymž mamy so wosebje za wšitko džakować, štož je so wot lěta 1839 sem za Serbstwo stało, a tež z nim je so mała črjódka tych samych, kaž tež naša Maćica wo jeneho swérneho a pilnego a horliwego sobustawa pomjeňšila. Wón narodzi so 4. septembra 1826 w Njezdašecach pola Hodžija, hdžež staj jeho starzej, kiž z nim swojeho jeničkeho syna zhubištaj, hišće džensniši dzeń živoj. Jeho nan je tam Jan Šolta, wobsedzeř burskeje žiwnosće a tyšeř, a jeho maćeri, kiž je rodžena Thilec z Njezdašec, rěkaja Marja. Hižom we swojich džézácyh lětach měješe naš njeboćički Š. wulke pokhilenje k wuknjenju a wuznamjenješe so teho dla tež derje w hodžiskej šuli, kotruž wón z Njezdašec wopytowaše, a hdžež wón wot tehdomnišeho, nětko emeritowanego wučerja Schmidta swoje prěnje rozwučenje dostał, hač so tajke we wjesnych šulach dawa, a dokelž bě tehdom runje w Hodžiju jedyn stary serbski kandidata, wěsty Muka, žiwy, kiž īaćanske a druhe hodžiny dawaše, dha bě z tym skladnosć

poskićena, zo móžeše so naš njeboćički Š. k wopytanju wulkeje šule w Budyšinje hižom doma pola swojeju staršeju přihotować. Do Budyšina přińdze wón hakle po swjatkach lěta 1841, jako bě prjedy w Hodžiju na paćerje wukhodził. Ze wšíj swěrnosti nałoži wón te lěta, kotrež wón w Budyšinje přebywaše, k nawuknjenju dobrých wědomnosćow a doby sebi z tym lubosé wšitkich swojich wučerjow. Hižom na šuli w Budyšinje poča so wón tež jako dobry Serb wopokazować, wot kotrehož so nadžeć daše, zo budže něhdy dobrý wótčine a horliwy přečel swojeho luda. Wojiho tehdomnišej džěławosci we serbskich wěcach swědča pisma serbskeho towařstwa na budyskim gymnasiju, kotremuž wón wot jutrow 1844 hač do hód 1848 jako pilny sobustaw přislušeše, a kotremuž tež wot jutrow 1848 sem jako starší prjódksteješe. Jako tajki bě wón tež přeni serbski wučeř swojeho tehdomnišeho wučerja, njeboh Dr. Dresslerja, kiž bě so runje tehdom z horliwosću na nawuknjenje serbskeje ryče połožil. Před jutrami 1849 wotpołoži naš zemrjety přečel z dobrej khwalbu swój maturitatny examen w Budyšinje a čehnješe, z rjanymi wopismami a z bohatym wjedźenjom wuhotowany, do Lipska, zo by tudy bohawučenosé študował a so k přichodnemu serbskemu předarjej přihotował. W Lipsku wopytowaše wón swěru a pilne swoje kollegije, a Winer, Harless, Kahnis, Niedner a Theila běchu jeho najlubši wučerjo. Z druhimi študentami méješe wón po prawym jenož mało wobkhadženja, jenož Serbjo běchu jeho přečeljo, z kotrymiž kruće hromadu džeržeše. Z nimi wobnowi wón tež 24. novembra 1849 stare serbske towařstwo w Lipsku, kiž bě nimale 10 lět spało, a wopokaza so hač do swojeho woteńdzenja z Lipska jako pilny a horliwy sobustaw teho sameho. Dokelž pak je tute serbske towařstwo w Lipsku jenož wotrjad stareho lužiskeho

prědařského towařstwa, dha stupí wón 19. julia 1850 tež do posleňšeho a wosta we nim hač do jutrow lěta 1853. A zo bě wón tak derje w serbskim, kaž tež w cylym lužiskim towařtwje spróeniwy sobudžělačeř, to spóznawamy z teho, zo bu wón w přeníšim 1852 po woteńdzenju Jeněa z Čornjowa za staršeho, a w posleňšim za podstaršeho a knihownika wuzwoleny. Tak derje jako starši serbského towařstwa je wón dobre mjeno po sebi w Lipsku zawosta-jił, a jenož njerady zhubištej jeho wobej towařtwje, jako so wón jutry 1853 po derje wobstatym examje pro candidatura et licentia concionandi wot njeju džěleše. Rady budžiše so wón tehdom k swojim lubym Serbam domoj do Lužicy wrócił, ale tu njebě tehdom runje žane město za njeho k namakanju, a teho dla wróci so wón zaso do lipsčanskich stronow a wza tudy 1. junia 1853 w Lütz-schenje zady Lipska domjace wučerſtwo na so, a to pola wobsedžerja jeneho mlyna. Tři lěta dolho zawosta wón tudy, a khwalba dobreho a swědomnosćiweho wučerja přewodžeše jeho, jako so wón nazymu lěta 1856, wot wósporskeje rady za šulskeho rektarja powołany, do Serbow wróci. 29. novembra 1856 bu wón z wulkej česéu wot rady, měščanow a šuleřskich džěi města Wósporka jako přichodny rektař do swojeho zastojnsta powitany. Krótko prjedy bě wón tež swój druhí examen pro ministerio w Drježdžanach derje wobstał, a hač runje je wón jenož w mało serbskich cyrkwiach předować skladnosé měl, dha móžemy ťola prajić, zo měješe khwalbu dobreho předarja, z kotrehož předowanjow so wěsta a wjerda wěra a hľuboke spòznaće swjateho pišma swěčeše. A kaž so wón jako předař wuznamjenješe, tak bě wón tež wo-

sebny a starosćiwy wučeř, kotremuž měo bóle na wutrobje njeležeše, hač jeho šula a te jehnjata, kotrež měješe po božej přikazni pasé. Najradšo ryčeše wón w posleňšim času wot swojeje šule a wobhonješe so za wšem, štož mohlō so k zbožu teje sameje polěpšić abo wuwjesć. Jeho domjače hospodařstwo wjedžiše jemu we Wósporku najprjódey jeho jenička sotra; hižom na druhe lěto stupi pak wón do swjateho mandželstwa, a to z česnej knježnu Emiliu Elstec, knjeza šulskeho wučeřja Elste w Radefeldze zady Lipska, mandželskéj štvrtej džowku, kotruž běše wón jako domjačy wučeř w Lützschenje zeznał; 2. augušta 1857 sta so jeho wěrowanje. Po božej njewuslědomněj radže dyrbješe pak tutón zwjazk bórzy zaso rozdželeny być. Naš přečel skhorje mjenujey bórzy po svojim woženjenju. Jeho khorosé njezdaše so z woprědka strašna być, a wón dzeržeše tež při tej samej předeo hišće swoju šulu. Ale póstnicy 1858 wopušći jeho nahle wšitka móć, a wón dyrbješe so lehnyć a njeje tež wot tuteho časa sem swoju šulu wjacy wohladał. Lěkařska pomoc bu drje pytana, ale podarmo. Móžno, zo bě jemu wěsta khorowatosé přinarodžena, móžno pak tež, zo bě sebi w posleňšim času přez swoje pilne dželanie, při kotrymž sebi žadnego wotpočinka njepopřeješe, zeškodzíł. Kaž lěkarjo prajachu, dha bě so jemu woda wokoło wutroby nahromadžila, kotruž žane lěkařstwo zahnać njemóžeše. Jako bě dolhi čas we Wósporku khory ležał, radžachu jemu, zo by so na hinajši powětr přinjesć dał, dokelž mohlō jemu to snadno derje činić. Po tajkej radže da so wón tež srjedź meje 1858 domoj k swojimaj staršimaj do Njezdaſec dowjesé a myslěše sebi, zo budže tudy zaso wočerstwić. Ale Bóh tón knjez měješe něšto druhe z nim prjód़k a wotwola jeho hižom 30. meje z

tuteje časnosće do tamnišeje rjenišeje wěčnosće. Wón wumrje éiše a zbóžnje pola swojeju staršeu, jako bě svoju starobu přinjesl na 31 lět 8 měsacow a 26 dnjow; jeho staršej zhubištaj z nim swojeho jeničkeho nadzíje połneho syna, jeho mandželska lubosćiweho zastararja, jeho přečeļjo sprawnego přečeela a cyłe Serbowstwo dobreho wótčincea, kiž budziše ze swojimi rjanimi darami hišće wjele bjez swojim lubym ludom skutkować móhl. — Stož jeho dźelawosć za serbsku ryč nastupa, dha mamy wot njeho někotre rozpróšene nastawki w Serbskich Nowinach, a w Zerničey wot lěta 1850 wjetši nastawk pod napismom „Nowoſeeland“. Dale je wón tež w lěće 1849 we zjenočeństwie ze swojim přečelom J. K. Mrózom z Hodžija Harlessowe předowanje pod napismom „Wohjenjewa čyjeniza ſwiatłownehe wępmieuju“ do serbskeje ryče přeložil a w Budyšinje čišćeē dał, a posleňsi čas před swojej smjeréu bě wón tež porjedzenje noweho wudawka serbskeje biblije, kotruž tu khwilu britiske bibliske towařstwo w Barlinje čišćeē da, na so wzał. Wot tuteje biblije je pak wón jenož šesć listnow porjedžał, dokelž bu při tajkim swojim dźele wot smjeré perekhwatany. 2. junia 1858 bu jeho wotemrjete čelo z wulkeju česću na hodžijskim keřchowje pohrjebane, a tam wotpočuje nětko naš njeboćički přečel pod rjanim kamjenjom z tutym serbskim napismom:

Twój zažny row, ty najlubši,
My krjepimy ze sylzami;
To jene pak nas troštuje,
Zo nělk su bože njehjesa
Twój dźel a twoja hnadna zda!

W Palowje 1858.

K. Jenč.

Wukaz krajskeje direkcie w Budyšinje serbske khoralne knihi nastupacy.

Z nakładem Maćicy Serbskeje wuńdzechu w lée 1858 pola G. B. Teubnera w Lipsku w małym oktavje čišcane khoralne knihi k evangelskim serbskim spěwařskim pod napismom: Choralmeledien zum wendischen Gesangbuch. Zusammengestellt von Carl Ernst Becker, Cantor zu St. Michael in Budissin, Carl August Kätscher, Cantor in Kittlitz, Carl Friedrich Christian Kirschner, Cantor zu Hochkirch, Johann Traugott Michalk, Cantor in Kotitz. Durchgesehen von Carl Eduard Hering, Organist zu St. Petri in Budissin. Wysoka krajska direkcia w Budyšinje, kiž je k wudaéu tuthykh khoralnych knihow hižom přez to so pomoena wopokazala, zo je so za zapłaćenje 30 toleri myta za přehladanje tuthykh knižkow přez knjeza organistu Heringa w Budyšinje starala, je nětko tež dla nutřwjedženja tych samych we wšitkich evangelskich serbskich šulach na serbskich evangelskich duchomnych jako šulskich inspektorjow sc̄ehowacy generalny wukaz wudała:

Nachdem bereits vor zwei Jahren die Kirchschullehrer zu St. Michael allhier, zu Kittlitz, Hochkirch und Kotitz bei der unterzeichneten Kreisdirection mit dem Gesuch eingekommen, daß die Melodien zum wendischen Gesangbuch, die Theils noch gar nicht kirchlich recipirt, überhaupt aber in den verschiedenen Parochien so vielfache Abänderung erleiden, daß Parochianen aus verschiedenen Kirchspielen

Po tym, zo su hižom před dwěmaj lětomaj či šulsej wucherjo při cyrkwjach swj. Michaela tudy, w Ketlicach, Bukecach a Kotecach na podpisu krajsku direkciu z tej prôstwu so wobročili, zo bychu so melodije k serbskim spěvařskim kniham, kiž hišće z džela ani cyrkwinsey přiwzate, z eyla pak w tych wšelakich wosadach tak wše lako so přeměnjeja, zo wo-

die betreffenden Choräle gemeinsam nicht zu singen vermögen, gesammelt und kunstgemäß hergerichtet, sodann aber zunächst in allen wendischen Schulen eingeführt werden möchten, das Königliche Ministerium des Cultus und öffentlichen Unterrichts auch die Zweckmäßigkeit dieses Unternehmens durch Übernahme der Kosten für die Kunstgerechte Redaction der fraglichen Melodien auf seine Cässen anerkannt hat, so ergeht Seiten der unterzeichneten Arcisdirection, welche auch ihrer Seits und besonders durch die bei ihr gelegentlich der Kirchenvisitation der wendischen Parochien eingegangenen Berichte von der Notwendigkeit dieser Maßregel Überzeugung gewonnen hat, auf Grund der im § 34 der Verordnung vom 9. Juni 1835 enthaltenen gesetzlichen Bestimmung andurch an sämtliche wendische Geistliche und Localschulinspectoren der Oberlausitz Verordnung, daß für besorgt zu sein, daß mit Beginn des nächsten Schuljahres in den Schulen

sadni ze wšelakich wosadow nastupne khorale hromadže spěwać njemoža, z hromadzile a wumjolscy přihotowala, potom pak so najprjedy we wšitkich serbskich šulach nutřwjedle, a kralowske ministerstwo kultusa a zjawneho wučenstwa tež tu přihódnosé tuteho prjódkwzaea přez přewzaće khóstow za wumjolsku redakeiu spomnjenych melodijow na swoje kassy připóznało je, dha wukhadža ze strony podpisaneje krajskeje direkcie, kiž je tež ze swojej strony a wosebje přez te pola njeje při skladnosći cyrkwiných visitaciow we serbskich wosadach nutřdate rozprawy wo nuznoće tuteho džela přeswědčenje dobyła, po podložku tych we § 34. wukaznje wot 9. junia 1835 wopřimnjenych zakońskich postajenjow z tutym na wšitkich serbskich duchomnych a lokalnych šulskich inspektorjow Horneje Lužicy wukaznja, so za to starać, zo bychu so ze započatkem přichodneho šulskeho lěta w

die fraglichen Choralmelodien, welche im Verlage der Maćica Serbska allhier erschienen sind, bei Einübung der Kirchensieder zu Grunde gelegt werden.

Indem die Kreisdirection Ihnen das Weitere hiernach zu besorgen überläßt, hat dieselbe nur noch zu bemerken, daß das für den Lehrer nöthige Exemplar jedenfalls, als zum Schulinventar gehörig, auf Kosten der Schulkasse anzuschaffen ist, daß sich aber auch die Beziehung der für die Schulkinder nöthigen Exemplare durch Vermittelung und verschlußweise Bezahlung aus der Schulkasse empfehlen wird, und spricht man im Uebrigen zugleich die sichere Erwartung aus, daß es den ernannten Geistlichen gelingen werde, die Einführung der fraglichen Choralmelodien unter Hinweis auf die in der Reinheit und Würde der christlichen Liturgie liegende Nothwendigkeit, wenn auch zunächst nur in den Schulen und da nöthig unter Verständigung der betreffenden Lehrer allseitig zu bewirken.

nastupacych wučerjow na

šulach naspomnjene khoralne melodije, kiž su z nakładom Maćicy Serbskeje tudy wušle, při zwučowanju cyrkwinych khěrļušow za podložk brałe.

Hdyž Wam krajska direkcia z tutym to dališe wobstaraé zawostaji, ma ta sama jenož hišće přispomnić, zo ma so tón za wučerja trěbny exemplar w kóždym padže, jako k šulskemu inventarej słušacy, na khósty šulskeje kassy kupić, zo pak budže so tež to kupowanje tych za šulske džéci nuznych exemplarow z pomocu a přez požčenje ze šulskeje kassy za dobre spóznać, a wupraja so w dališim z dobom tež to wěste dočakanje, zo budže so pomjenowanym duchomnym radžié, to nutřwjedźenje naspomnjenych khoralnych melodijow pod pakazowanjom na tu we čistosći a dostojo-

nosći křesćijanskeje liturgie ležacu nuznotu, hdyž tež najprjódecy jenož w šulach a jeli nuzno pod rozwučenjom wše strony do skutka stajić.

Budissin, am 22. Januar 1859.
Königl. Sächs. Kreis-Direction.
von Koenneritz.

von Tümpeling.

General-Verordnung
an sämmtliche wendische evan-
geliische Geistliche der Oberlausitz.
Die Choralmelodien zum wen-
dischen Gesangbuch betreffend.

W Budyšinje 22. jan. 1859.
Kral. Sak. krajska direkcia.
z Koenneritz.

z Tümpeling.

Žiwjenjopisne listki.

Zběra M. Hórnik.

III. Jurij Hawštyn Swětlik.*)

Tutón we wjacorym nastupanju zā Serbow ważny muž narodzi so w Kulowje 23. januara 1650. Wón bě syn Jurja Swětlika, tamnišeho měščana. Šesnaće lét stary poda so na gymnasium do Krumlowa, hdžež po wotbytej syntaxe (t. j. jeneje z nižsich rjadownjow) tak mjenowane Ruhlandske stipendium dosta. Po dokončenju gymnasialnych studiow bu wón we Wołomucu (Olmütz) do konvikta přijaty a dosta tam w lětu 1. 1675 měšnisku swjećiznu. Nětko wróci so do swojeje wótčiny, ale njenamaka tu, — kaž so to w tamnym času, hdžež wjacy Serbow studowaše, někotremužkuli zeńdže, — žaneje služby. Teho dla pućowaše do Prahi, z wotkelž bu jako kaplano do Joachimsthalu na sakskich mjezach pósłany. Hdyž bě wón jow

*) Tak so wón samoručne štyrikróć we titulnych listach swojeje serbskeje biblije pisa; duž je „Swótlik“, kaž w jeho słowniku, a to jeno junkróć steji, najskerje wopak.

zymu přežiwił, dosta w Radonicach kapłaństwo, na kotrymž dwě lěče zawosta. Nětko hakle powoła jeho tachant Měrčin Brückner z Brückenstein domoj, a to do Budyšina za vikara, štož nimale šesć lět běše. Na kóncu lěta 1683 přińdže wón za fararja do Radworja, hdzež 24 lět zbožomnje skutkowaše. Potom bu w l. 1707, hdyž běše juž dlěši čas prjedy kanownik był, k residency do Budyšina wotwołany. Tu dyrbješe hnydom procurator capituli byé a pódla hišće seniora Justa, tak dołho hač tutón tež farař w Rumburgu wosta, in officiando zastupowaē. Džen 12. augusta 1717 pod tachantom Justom z Friedenfelsa bu wón skónčnje titulo prioritatis et via optionis jako senior postajeny. Hačrunje běše, kaž naše žórło (Repertorium cleri lusatici) spomina, čas žiwjenja khorowaty (passione cholerae notabiliter gravatus) a so husto k smjerći přihotowaše, dosahny tola starobu 79 lět. Wón wumrje mjenujcy 23. februara 1729 w Budyšinje.

Chcemy-li z krótka wažnosć a zaslužbosć tehole muža poznamjenić, dha dyrbimy k słowam tachanta Freischлага, kotryž jemu mjeno „vir religiosus et justus“ přida, hišće přistajić: Swětlik bě „pilny wučenc a wótčinc.“ To dopokazuja jeho spisy, čišcane a nječišcane.

Wón nałožuje hlownje kulowsku podryč, hačrunje w prjedyryći k přeložkej noweho testamenta praji, zo chce tež khròščansku wobkedžbowaē, hdzež so jemu tuta lěpša zda. Štož do prawopisa, wotkhadža so hižom wot Ticina (1679); tutón piše po českim: c, č (é), čj (č), ſl, pſj, Swětlik ma juž: eʒ, eʒj, tʃ, ſɸ, pʃ, kaž tež fʒ a tʒ. Duž dyrbi dotalny stary ka-

tholski prawopis po prawym Swětlikowy (hačrunje w běhu časa w maličkoséach přeměnjeny, haj wón sam piše druhdy slovo na dwoje wašnje) rěkać a nic Tecelinowy, kaž jón někotři mjenuja.

Z přistajenjom svojeho jména je S. wudał: *Vocabularium latino-serbicum*, To yo Wacjenskich Ēwówow na Serbsku Rétiž Pjewojeno atd. W Budeschne 1721. 36 listnow we 8. Wopomnimy-li, zo bě do tamneho časa jeničke serbske slowniske džělo wot Abrahama Frenzela wušle: *De originibus linguae Sorabicae etc.* (1693-96) a jeno dwoje ryčnicarske (*Principia linguae wendicæ* wot Ticina a *Didašcalia seu orthografia vandalica* wot Bierlinga): dyrbimy so džiwać nad mnohoséu tu podateho materiala. Hačrunje je tu tójšto wot njeho (z džěla wopačnje) kowanych slobowow, namakamy tola tež mnohe dobre a nětko juž zastarjene wurazy.

Najskerje wot S. zestajane, dokelž we jeho prawopisu (kiž pak njeje přeco stajny) a za čas jeho přebywanja w Radworju a Budyšinje wudawe, su tež:

1. Serbske Khatholiske Kherlujske, kiž ſe na te SS. Nocjne Ējaže habo těž hěwak Wschiednè, ha pjez Ēzewe Léto spěwahu. Ējiſciane Létu tého kúzeza 1696. To je prěni wudawk spěwařskich.

2. Swate Sczeňa ha Leftioné atd. wot I. 1696.

3. Tón SSu Mbróza ha Haujténa Kwalbne Kherlujsky Te Deum laudamus. 1700. Poł listna.

4. O Schwere Gettes Hand. To yo Khudeye Dusche tom Ējiſcju, Zawoſej. z Němczkoho na Serbsku Rétiž pjewojena. Poł listna.

5. Toho S. Kazimiruszewohe Khérluscha wet S. Mariye Maczeje Bożeye, II. ha III. Tél 1705. Listno.

6. Serbske Katholske Khérlusche. Rozumnoženy a porjedzeny wudawk spěwařskich. 1720.

7. Ordo Evangeliorum et Epistolarum pro concione serbico prælegendarum etc. 1720.

Njećišcane jeho dželo je serbska biblia (hl. sčehowacy nastawk), kotruž je z wulkej pilnosću wot l. 1688 (a najskerje něšto lět prjedy) hač do 1711*) přełožował a dwójcy (druhikróć „śwarnjej“) wotpisał. Wón sam, wjesoły nad dokonjanym dželom, je na titulny list tajke hrónčko přistajił:

Samom budź Bohu džak wěčny a khwała;
Jeho je hnada kónc k spočatkej dała.

Śwětlikowy rukopis.

Zdželił M. Hórnik.

Jedyn z najwjetších serbskich rukopisow je Śwětlikowa biblia, kotraž so we tachantskej knihowni w Budysinje khowa. Jeje napis je: Śwate Biblie. To yo ten staré ha nowé Testament Božego S. Pisma atd. Rozdželena je na štyri zwiazki in folio, kiž so po času zhotowjenja takle sčehuja: 1. Nowy zakon. Dokonjany l. 1688, druhí króć dowotpisany 1711; k temu přidate buchu 1707 přełožene apokryfy (za S. pismo njewuznate knihi): a., Modlitba krala Manassesa, b., třeća a c., štvorta kniha Esdrasowa.

*) Nic 1721, kaž w spisu: „Serbske Hornje Łužicy“ str. 80 wopačnje steji.

2. Kniha psalmow, Přisłowa, Prědař, Mudrosé, Spěw spě-wow. a Sirach. Dokonjany 1695, wotpisany 1709. 3. Knihi profetow a knizy Machabejskich. Započaty 1696 a dokonjany 1704. 4. Stary zakoń hač do Psalmow. Započaty 1704 a dokonjany 1707.

Swětlik je po Vulgaēe přeložoval, a to po móžnosći dosłownje, tola je jara husto němski artikel přidawał a tež němske konstrukcie sobu měšal. Z cyleho rukopisa so ničo číščalo njeje hač njedželske a swjatodžeńske perikopy (prěni króć 1720), kiž pak su w pozdžišich wudawkach zaso prémjenjane, druhdy k lěpšemu, druhdy k hóršemu. Hačruje su jón někotři duehomni předzělaé a w swojim času wuđać čleyli (hl. Serbske Hornje Lužicy, str. 80), dha su tola bórzy spóznali, zo so wjele z teho trjebaé njehodži. A što pomha tajki khwalobny wotmysl! Derje wšak by bylo, bychmy-li z najmjeňa nowy zakoń měli w dobrém přeložku, po kotrymž móhli na klětkach a we wučeřnjach wšitey jenak texty citiować; ale hdze je nakładnik, kiž hy za nas 12000 katholskich Serbow wopor přinjesł?! Wyše teho mamy so prócować, zo bychmy druhe hišće bóle trěbne knihi za naše wučeřnje měli, a to přisprawniše hač dotalne su!

Dokelž po tajkim ze Swětlikoweho rukopisa ničo číščane njebudže, dowolam sebi tudy dwě pokazey (kaž je so to hižom při spominanju na našu staru literaturu n. p. Časop. 18., str. 74 a séčh. stało) podaé k přirunanju (z nowym wudawkem perikopow l. 1848) a k rozsudzenju.

Lekecia na donjebjeswzaće S. Marije. Sirach 24, 11—20.

Ha tuh wo tém wſhiczkom žóm na Wotpotjiwka potawa, ha hezu ſo wo těh Herboſcji moyeho Boha hoředjerjecj. Tohdy perutji ha ſekně mi tón Ztwericjel wſhiczkých Wěczow: ha tón

siż ho nie ztwarito, ho wo tēy mojej Dēje wotpotiwať ha wón
ho mi ūkwo: Wobódley wo Jakubu ha herbuň wo Israelu, ha
pujeſej wo tēch mojich Wuzwohleńech Kořeňe. Ya ſóm wot
Zpotjatka ha prez tēch Wélu ztvořena, ha nebutu píestacj (?)
hacj do tého píjchednoho Swěta, ha ja ſóm wo tom ſwatem
Wobódleňu píed tem ſamém ſružiwa.* Ha tak ſóm ja na Sieni
wóbkručená, ha ſóm wo tomu ſwatoſcjenom Měſce ruňe tak wotpí-
wawa, ha wo Jerusalenie ho ta moja Zamojnoſej. Ha ya ſóm
ho zaſořeniwa wo yenom tjeſcjenom Ludu, ha tóhežameho
Herbnoſej ho wo tom Tělu moyoho Boha, ha wo tēy Pómoſci
tēch Swatých ho te moje Hoředjerjeňo. Ya ſóm yako yena
Czederňa na tom Libanuſtu pehuſchena, ha yako yena Czipreſňa
na tēy Hoře Sion: Ya ſóm yako yena Barmina wo Šades
pehuſchena, ha yako te Píejadjeňo tēye Moje wo Yericho. Ya
ſóm yako yena krajna Welijewňa na tēch Polach, ha yako ten
Yawor píi tēy Bohdje na tēch Hařach, pehuſchena. Ya ſóm
yako Czimetska Skora ha řeňe woňace Žalzem yenu Wón
dahwa: ya ſóm kaž ta wuzwohlena Mara yenu Swódkomérnoſej
tēye Wéne dahwa.

Séenje na Božu nöe. Luk. 2, 1—14.

Wone ſo pa ſtah wo tēch ſameňch Dnach, wona wuńdje
ta Kazňa wot Khěvžera Augustuſha, jo bě ſou wſhón czéwé
Swět ſo wopíſaw. Tuhte prezne Wopíſmo ho ſo ſtahwe wot
toho Bówota tēje Siriſkeje Czirinuſha: ha weni hděchu wſhiežé,
jo běchu ſo wukazwali, yedenkojde do ſwojeho Města. Wón
ho pak těž Yoſeph hoře hýchow wot Galilejskeje z toho Města
Nazareth, do Židowskeje do toho Města Davidowoho, ſiž rěla
Bethlehem: z toho jo wón wot Děmu ha Czéledje Davidowej
bě, jo bě ſo wukazaw z Mariyu teyu ſébi zwérwaneyu Ženu
częſkojiwotneyu. Wone ſo pak ſtah, hděj wonej tam běſhten,

*) Tuta sada, staw 13. a 14. je w nowym wudawku wuwo-
ſtajena!

dha dopělnidlu ſo te Dně, jo wona bě pohrodjiwa. Ha wona pohrodji tóho ſwojoho přehodženoho Šéhna, ha zavali ýho z Pěluchami, ha powoří ýho wo jenom Zwobu dehle: dókelž wone něbě ýeh Mězta wo tém hóstnom Démie. Ha woni běchu Paſteře ruňe na těch ſamých Poinezach waſhuyče ha djerzicé Wachi těhe Roczce nad ſwojim Stadwom. Ha hleyčjo tón Yandžel tého Kúze ho ſtahw pji těch ſamých, ha ta Yaſnoscí Boja ho vich webšwétliwa, ha woni ſo zbohachu z yenej wulken Bohosćju. Ha wón řekné yim tón Yandžel: Nechali ſo boyecj: pjetoj hleyčjo, ya wam zherwani yenu wulku Wěžowoscj, kotař budžo tómu wſhiczkom Ludey bocj (sie!). Dókelž wono ſo wam džencza nahrođiw tón Zbožník, kotrej ho Kréſtus tón Knes, wo tém Měſtje Davidowom. Ha tuhlo ſo Wam k Čezech: Wó budžecjo namakacj yene Djecjo z Pěluchami zawałene ha powožene wo Zwobu. Ha wona ſo ūewadki zjíjni z tém Yandželom yena Minohoscj těhe něbeskeye Woyne, těch kwałaczéch Boha, ha prawaczech: Hordoscj bodž Bohu we těch Huſzkoſcjač, ha na Zemi Połoy tém Čywóyekam yeneje dobréye Wehle.

Wučahi z maćińnych protokollow.

Wot jutrow 1858 hač srjedu po jutrach 1859.

1.) Zhromadzizna wubjerka 14. oktobra 1858. Po přeprošenju k. předsydy ryčnika Rychtarja zhromadzichu so kanownik Buk, vicedirektor Wanak, kantor Pjekař, candidat Mróz, farař Imiš. Předsyda rozpołoži najprjedy, zo ma so na město dotalnego knihownika a pokladnika k. Trautmanna, kotryž je so do Poršic přesydlił, nowy knihownik a pokladnik wuzwolić. K temu bu k. disigniowany diakon Mróz prjódkstajeny, a tón samy wza tež knihowniſtwo na so, pokladnistwo chee pak k. Trautmann po datej rozprawje k. kantora Pjekarja hač do jutrow wjesć, a k.

Pjekar wobstara wšě tuto zastojnsto nastupace džela pod zamolwjenjom k. Trautmanna. Na to spomni so, zo k. městopředsyda Wanak w bližsich dnach z Budyšina wteńdze, a zo ma so na jeho město nowy městopředsyda na čas hač do hłowneje zhromadźizny postajé. Jako tajki bu k. Smoleń jenohłosnje wuzwoleńy. Potom dawaše k. du-chomny Imiš rozprawu wo skutkowanju k. gymnasialneho direktora Tschirnera w Khoćebuzu za delnjołužiske Serbowstwo a staji namjet, zo by Maćica Serbska swoje wudate pisma po jenym exemplaru do serbskeje, na khoćebuzskim gymnasium założeneje knihownje dariła: štož bu přijate a hewak postajene, zo maja so darjene knihi z připismom wubjerka k. Tschirnercy pósłać. Dale wozjewi k. Pjekar, zo su khoralne knižki hotowe, a k. předsyda wuprosy sebi jedyn exemplar, zo by jich dla na krajsku direktoriu pisał po wobzankunym wašnju. Też bu po namjeće k. Imiša a po próstwje k. diakona Tešnarja w Khoćebuzu wobzanknjene, zo ma M. S. britiske bibliske towařstwo napominać k wudawanju delnjołužiskeho noweho testamenta. Naposlenu zjewi k. předsyda, zo staj so kk. Kućank a Mróz přeciwo čišćenju rukopisa „Virginia“ wot k. Wehle wuprajiloj.

2.) Zhromadźizna wubjerka 7. haperleje 1859. Přitomni běchu kk. Rychtar, Buk, Pjekar, Smoleń, Wehla a Hörnik. Po namjeće k. předsydy postaji so dženski porjad za přichodnu hłownu zhromadźiznu. Rozprawu wo skutkowanju wubjerka a M. S. sameje wza k. Smoleń na so, druhe příslušne rozprawy podadža druzy maćični zastojnicy abo jich zastupnicy. Też namjetuje wubjerk po swojim prawje někotre sobustawy za wuprózdnjene městna we wubjerku. Kinjez vikar Hörnik staji hišée namjet, zo by so wěsty

dokhowař pomjatnika M. S. postajił a přislušnosć na so wzał, sobustawy k zapisowanju namówjeć a napominać. Wubjerk k temu H. sekretarja wuzwołi.

3.) Hłowna zhromadźizna M. S., 27. haperleje 1859. Knjez předsyda ryčnik Rychtař powita k dwanatej zhromadźizne sobustawy, kotrychž bě so 22 zešlo. Na khvílny mestopředsyda k. Smoleř čitaše dlešu rozprawu wo skutkowanju mačičnego wubjerkaka. Tón samy běše wuwjedl, štož je jemu loniša zhromadźizna napołožila, a to wudał: 1. Lubjenskeho štyri předowanja w druhim wudaču, kiž je so tym, kotřiž je w prěnim nimaja, rozdželił; 2. druhí zešiwk słownika, listno 11—20; 3. Choralmelodienbuch (hlósne knižki), wot kraj-skeje direkcie přez wosebity wukaz do šulow zawjedżene; 4. serbsku protyku wot k. fararja Rády; 5. dwaj zešiwkaj Časopisa. Tež rozpraji k. Smoleř, zo je wubjerk knihi M. S., kiž hišće na składže su, do gymnasialneje knihownje we Khoćebuzu pósłał, zo pak wobzanknjena próstwa na britiske towarzstwo po pozdžišim wozjewjenju k. Tešnarja njeje so wuwjesé trjebala, dokelž so duchomniska synoda w Khoćebuzu wo tu wěc stara. Po tutej rozprawje, kiž bu po woli přitomnych k aktam přiwarzata, rozpołoži k. Pjekat zličbowanje, po kotrymž běše loni 484 tol. 18 nsl. 6 np. dokhodow a 450 tol. 24 nsl. 3 np. wudawkow; hdźež pak so zbytk do zamoženja zliči, wučinja to same — wyše knihi na składže ležacych — jenož 311 tol. 1 nsl. 6 np. Nětka přeňdže so k wuradženjam a namjetam. Knjez Hórník žadaše sebi jasniši wuklad statuta, hdźež je wo zastupjenju sobustawow z 30 tol. ryč, a pokazowaše přitym na protokoll hłowneje zhromadźizny l. 1848. Po dołhim rozryčowanju wupraji so zhromadźizna nimale jenohlósnuje, zo je tón, kiž we třoch za sobu běžacych lětach 30 tol. do pokladnicy

M. S. zaplaći, wuswobodženy wot wšitkich lětnyeh přinoškow a sobustaw M. S. na čas žiwjenja; pjenjezy tajkeho sobustawa pak so hnydom jako njezapřijomny kapital do nalutowańje składuja. Knjaz Mróz poskići přehlad knihownje, po kotrymž ma M. S. 281 hornjoserbskich, 41 delnjo-serbskich, 149 českich, 108 pólskich, 121 ruskich a južnosłowjanskich, 151 němskich knihow a knižkow. Při wuradženju dla wudajomnych knihow bu přijate sluhjenje k. Pjekarja, kiž chee druhí zešiwk spěwów za serbske šule přihotować. Dotalny spisowař protyki ma so wo zestajenje noweje prosyé. Wyše teho žada sebi wubjerk po k. Hórnikowym namjeće połnomoc k wudaéu knižkow za lud, jelizo přihodne rukopisy příndu. Nětko dari k. duchomny Seileř do M. S. tři akeie, na 15 tol. pokazowace. Po džeńskiim porjedze přikroči so k wólbam. Za městopředsydú bu jenohlósne wuzwoleny k. Smoleř, za pokladnika a knihisklädnika k. překupe Jakub, za wubjerkownikow kk. kantor Pjekař a Fiedler, wučeř na krajnostawskim seminaru tudy. Dale podawachu so rozprawy wojenotliwyh wotrjadačach, a to wo ryčespytnym wot k. Dr. Pfula, wo starožitnostnym wot k. fararja Jenča a k. aktuara Wehle (na kotrehož žadanje bu k. wučeř Kral w Radworju za zrjadowarja numismatiskeje zběrki pomjenowany), wo přirodospytnym wot k. Fiedlerja a wo belletristiskim wot k. Hórnika. Potom ryčeše k. ryčník Cyž z Kamjence za to, zo by so „prawizniski wotrjad“ założił, a k. Smoleř namjetowaše „pædagogiski wotrjad“ jako wosebje trěbny. Skónčuje žadaše hišće k. aktuar Wehla, zo by so k „Choralmelodienbuch-ej“ serbski titul a serbski pokazowař přidał, štož pak bu dla pjenježnych wudawkow začisnjene. Zhromadzizna bu na poł sydmich skónčena.

Hórnik, II. sekretař.

Maćica serbska.

Wat 1. januara 1858 hač do jutrow 1859 su séchowace sobustawy „Maćicy Serbskeje“ swoje přinoški do jeje pokladnicy wotedałe:

A. Sobustawy I. rjadomnje:

1., Na lěto 1858: k. Ryehtař, ryčník w Budyšinje; k. Kuéank, farař w Budyšinje; k. Wehla, aktuar w Budyšinje; k. Nowak, farař w Radworju; k. Buk, kan. a šulski direktař w Budyšinje; k. Brězan, farař w Ralbicach; k. Buk, professar w Draždžanach; k. Imiš, duch. we Woslinku; k. Jacešlawk, kaplán w Njebjelčicach; k. Jenč, duch. w Palowje; k. Loca, Dr. filosofie w Lipsku; k. Kocor, wučeř w Ketlicach; k. Askenasy, Dr. med. a dwórski radžiēl w Draždžanach; k. Hórnik, tachantski vikar w Budyšinje; k. Hrabieta, kr. kaplán a progymnasialny direktař w Draždžanach; k. Pjeeh, kan. kap. kantor w Budyšinje; k. Dr. Přihonsky, kan. kap. senior w Budyšinje; k. Warnač, kan. a farař we Wotrowje; k. Seileř, duch. we Łazu; k. Paulinus, wučeř w Protycu; k. Fiedler, seminarSKI wučeř w Budyšinje; knježna z Witzleben w Kholmje; k. Tášnař, diak. w Khočebusu; k. Goslaw, duch. w Madlowje; k. Schmidt, podwyšk w Draždžanach; k. Čabran, podwyšk w Radebergu; k. Černy, k. Šole, k. Šimek, k. Hatle, k. Chlumsky, k. Zeman, gymnasiastojo w Jičinje w Čechach; k. Dr. Staněk, professar w Prazy; k. Doubek w Prazy; k. Gusew; k. Fišeř, stud. theol. w Prazy; k. Luščanski, gymnasiasta w Prazy; k. Lahoda, duch. w Kholmje; k. Žur, gymnasiasta w Prazy.

2., Na lěto 1857: k. Garbař, wučeř w Minakale; k. Lahoda, duch. w Kholmje; k. Rabowsky, kubleř w Pomorciach; k. Ryčeř, kand. duch. we Woslinku.

3., Na lěto 1856: Serbski seminar w Prazy; k. Ryčeř, kand. duch. we Woslinku.

4., Na lěto 1855: Serbski seminar w Prazy; k. Ryčeř, kand. duch. we Woslinku.

5., Na lěto 1859: k. Mučink, wučeř w Zemicach; k. Kokla, prěni kaplán w Ostrieu; k. Dučman, stud. duch. w Prazy; k. Dr. Pfül, gymnasialny wučeř w Draždžanach; k. Mróz, farař w Grunawje; k. Patera, studenta w Prazy; k. Wels, serbski kaplán w Budyšinje; k. Kouba, professar w Prazy; k. Fišeř, stud. theol. w Prazy; k. Blažek, duch. w Lipníku.

6., Na lěta 1860 a 1861: k. Patera, studenta w Prazy.

B. Sobustawy II. rjadomnje:

1., Na lěto 1858: k. Buk, gmejnski prjódkstejer w Zejicach; k. Falten, khěžer na Židowje; k. Rostok, wučeř w Drječinje; k. Domaška, kubleř w Komorowje; k. Šofka, kowař w Dobrošicach.

2., Na lěto 1857: k. Rostok, wučeř w Drječinje; k. Šofka, kowař w Dobrošicach.

W Budyšinje, 31. měrca 1859.

H. J. Trautmann,
pokladník.

K. E. Pjekař,
naměstník pokladníka.

Přehlad

dokhodow a wudawkow Maćicy serbskeje
wot 1. januara 1856 hač do 31. decembra 1858.

A. Dokhody.

I.

Zbytk pokladnicy wot lěta 1855.

tol. nsl. np.

Pola pokladnika (Trautmana) běše zbytka wostało 41. 26. 6,

II.

Lětne přinoški sobustawow.

a) na lěto 1856.

Wot 31 sobustawow I. rjadomnje 41. 10. —

- 4 - II. - 3. 10. —

b) na lěto 1857.

Wot 50 sobustawow I. rjadomnje 66. 20. —

- 4 - II. - 3. 10. —

c) na lěto 1858.

Wot 39 sobustawow I. rjadomnje 52. — —

- 5 - II. - 4. 5. —

Wšo do hromady: 170. 25. —

III.

Předzaplaénje sobustawow.

a) w lěće 1856 8. — —

	tol. nsl. np.
b) w lěće 1857	16. — —
c) w lěće 1858	16. — —

Wšo do hromady: 40. — —

IV.

Zaplaćenje zastatých přinoškow.

a) 1856 wot 31 sobustawow	50. 15. —
b) 1857 wot 29 sobustawow	65. 25. —
c) 1858 wot 7 sobustawow	12. 10. —

Wšo do hromady: 128. 20. —

V.

Dobrowólne dary.

a) w lěće 1856	1. 20. —
b) w lěće 1857	— — —
c) w lěće 1858	1. 20. —

Wšo do hromady: 3. 10. —

VI.

Daň wot wupožčených kapitalow.

a) w lěće 1856	16. 1. 7, _s
b) w lěće 1857	10. 25. —
c) w lěće 1858	7. 23. 9.

Wšo do hromady: 34. 20. 6,_s

VII.

Domwzate kapitale.

a) w lěće 1856	74. 20. 2.
b) w lěće 1857	178. 20. —
c) w lěće 1858	18. 19. 2.

Wšo do hromady: 271. 29. 4.

VIII.

Dokhody ze předawanja maćičnych knih.

a) w lěće 1856	83. 22. 6.
b) w lěće 1857	126. 20. 7.
c) w lěće 1858	184. — 5

Wšo do hromady: 394. 13. 8.

Rekapitulacia.

Staw	I.	41	tol.	26	nsl.	6, ₅	np.
—	II.	170	-	25	-	—	-
—	III.	40	-	—	-	—	-
—	IV.	128	-	20	-	—	-
—	V.	3	-	10	-	—	-
—	VI.	34	-	20	-	6, ₅	-
—	VII.	271	-	29	-	4	-
—	VIII.	394	-	13	-	8	-

Wšo do hromady: 1085 tol. 25 nsl. 5 np.

B. Wudawki.

I.

Wupožčene penjezy.

			tol.	nsl.	np.
a)	w lěče 1856	35.	14.	6.
b)	w lěče 1857	62.	22	—
c)	w lěče 1858	50.	21.	3.

Wšo do hromady: 148. 27. 9.

II.

Zaplaćeny do lh.

Ničo.

III.

Za papjeru, čiščenje knih i štempel protykow.

a)	w lěče 1856	171.	1.	2.
b)	w lěče 1857	269.	1.	5.
c)	w lěče 1858	360.	11.	—

Wšo do hromady: 800. 13. 7.

IV.

Za wjazanje maćičnych knih.

a)	w lěče 1856	10.	15.	—
b)	w lěče 1857	28.	10.	—
c)	w lěče 1858	34.	13.	—

Wšo do hromady: 73. 8. —

V.

Česne myta.

Ničo.

VI.

Wudawanja za wšelake potrjebnosće towařstwa.

		tol. nsl. np.
a)	w lěće 1856	3. 28. 3.
b)	w lěće 1857	16. 4. 2.
c)	w lěće 1858	5. 9. —

Wšo do hromady: 25. 11. 5.

Rekapitulacia.

Staw	I.	148	tol.	27	nsl.	9	np.
—	II.	—	—	—	—	—	—
—	III.	800	—	13	—	7	—
—	IV.	73	—	8	—	—	—
—	V.	—	—	—	—	—	—
—	VI.	25	—	11	—	5	—

Wšo do hromady: 1048 tol. 1 nsl. 1 np.

Přirunanje dokhodow z wudawkami.

Wšitke dokhody . . .	1085	tol.	25.	nsl.	5	np.
Wšitke wudawki . . .	1048	-	1	-	1	-

Po tajkim je zbytka: 37 tol. 24 nsl. 4. np.

**Zamoženje Maćicy
Serbskeje.**

K wudawanju bibliskich stawiznow

	je požcene	196	tol.	14	nsl.	5	np.
W krajnostawskej nalutowarni .	57	-	1	-	9	-	
W budyskej nalutowarni . . .	3	-	20	-	8	-	
Pola pokladnika (Jakuba) . . .	36	-	24	-	4	-	
Tři pjenježne papjery à 5 tl. . .	15	-	—	-	—	—	
Coupony spomnjenych papjerow . .	2	-	—	-	—	—	
		311	tol.	1	nsl.	6	np.

W Budyšinje, 31. decembra 1858.

H. J. Trautmann,

pokladnik.

K. E. Pjekař,

naměstnik pokladnika.

Maćične wšelčizny.

I. Zapis knihi,

kotrež je Maćica wot lěta 1857 sem wudała:
(Prěnje 30 čislow hlad. Časopis 1856-57. I. zešiwk, str. 62.)

31., R̄ſkižne wójny, serbskemu ludu we ſerbskej ryczi po-
wedane. W Budyschini 1857.

32., Pſchedženak. Pretyka ſa Serbow na ljetu 1858.

33., Pſchedženak. Pretyka ſa Serbow na ljetu 1859.

Wyše teho buchu bjez čiſla z nakładom Macicy serbskeje
wot lěta 1857 sem sčehowace knihi wudate:

a., Jeſuſ w e domi p o b o ž n y d y. Schyri Prjed o-
wanja ſe ſawostajenſta neboh kneſa Handrija Lubenſkeho,
w ſwojim čaſzu prjeneho ſerbskeho a poſdjiſho njemiskeho
duchomneho we Budyschini, jako wužitný kwaſuy dar ſa nauvo-
ženjow a newesty wudate wot Ernstia Bohuwjera Jakuba, dopoč-
duiſkeho prijedarja pſchi ſerbskej woſadži w Budyschini. Druhi
wudawſ. W Budyschini 1858.

b., Choralmeledien zum wendischen Gesang-
buch e. Zusammengestellt von Carl Ernst Becker, Cantor zu
St. Michael in Budissin. Carl August Katzer, Cantor in Kitz-
litz. Carl Friedrīch Christian Kirchner, Cantor zu Hochkirch.
Johann Traugott Michalk, Cantor in Kotlitz. Durchgeſehen von
Carl Eduard Hering, Organist zu St. Petri in Budissin.
Bauzen 1858.

c., Serbski słownik wot Dr. Psula. Serbsko-
němski dźěl. Prěni a druhi zešiwk. Wendisches Wörterbuch
von Dr. Pſul. Wendisch-deutscher Theil. Erstes und zweites
Heft. Bauzen 1857—59. Vogen 1—20.

d., Časopis towařstwa Maćicy Serbskeje. 1856—57.
Prěni a druhi zešiwk (15. 16.). — 1858. Prěni a druhi
zešiwk (17. 18.). — 1859. Prěni zešiwk (19.).

II. Wubjerk Maćicy serbskeje na lěto 1858.

Knjez ryčnik Rychtař, předsyda.

Knjez vicedirektor Wanak, městopředsyda.

Knjez farař Kućank, prěni sekretar.

Knjez vikar Hórnik, druhí sekretar.

Knjez diakon Trautmann, pokladník a knihownik.

Knjez kantor Pjekař, komissionar,

Knjez kaplan Buk, redaktor časopisa.

Knjez kanownik Buk, Knjez farař Imiš,

Knjez kandidat Mróz, Knjez farař Jenč,

Knjez knihikupe Smoleř, Knjez Dr. Pfül,

Knjez aktuar Wehla Knjez farař Seileř

jakož měščansey jakož wonkowscy

wubjerkownicy.

III. Maćičny wubjerk, na lěto 1859 wuzwoleny:

Knjez ryčnik Rychtař, předsyda.

Knjez knihikupe Smoleř, městopředsyda.

Knjez farař Kućank, prěni sekretar.

Knjez vikar Hórnik, druhí sekretar.

Knjez překupe Jakub, pokladník a knihiskladník.

Knjez diakon Mróz, knihownik.

Knjez kaplan Buk, redaktor časopisa.

Knjez kanownik Buk, Knjez farař Imiš,

Knjez sem. wučeř Fiedleř, Knjez farař Jenč,

Knjez kantor Pjekař, Knjez Dr. Pfül,

Knjez aktuar Wehla Knjez farař Seileř

jakož měščansey jakož wonkowscy

wubjerkownicy.

IV. Sekcie abo wotrjady Maćicy Serbskeje wot
jutrow 1859 sem:

A. Ryčespytny wotrjad, założeny 19. haperleje 1854.

Starší: k. Dr. Pful; pismawjedčeř: k. kapłan Buk; sobustawy: k. vikar Hórnik, k. farař Seileř a k. knihikupe Smoleř.

B. Starožitnostny wotrjad, założeny 26. měrca 1856. Starší: k. farař Ráda; pismawjedčeř: k. farař Jenč; sobustawy: k. farař Domaška, k. vikar Hórnik, k. farař Imiš, k. wučeř Kulman, k. ryčník Mosig Kłosopolski, k. Dr. Sommer, k. farař Wanak a k. aktuar Wehla, dokhowař zběrkow.

C. Přirodospytny wotrjad, założeny 24. oktobra 1857. Starší: k. wučeř Rostok; pismawjedčeř: k. wučeř Fiedleř; sobustawy: k. wučeř Krečmař, k. knihikupe Smoleř; k. wučeř Kral; k. wučeř Mučink, k. wučeř Imiš; k. kand. Wawrich; k. stud. theor. Dučman a k. aktuar Wehla.

D. Belletristiski wotrjad, założeny 18. januara 1858. Starší: k. farař Seileř; pismawjedčeř: k. vikar Hórnik; sobustawy: k. wučeř Bartko, k. wučeř Fiedleř; k. wučeř Mučink; k. knihikupe Smoleř; k. kand. Wawrich; k. farař Wjelan a k. stud. theor. Dučman.

V. Sobustawy Maćicy, kotrež su wot 1. januara 1857 sem přistupiłe:

KK: Paulinus, wučeř we Protycu; Štule, professor na staroměstskim gymnasiu w Prazy; Henč, pokladník při krajské direkcii w Budyšinje; Hugo Toman, cand. phil. w Prazy; Bulič, professor w Kazanju; Fiedleř, seminařski wučeř w Budyšinje; knježna Obotrita z Witzleben nad Kholmom; Trutz, rězník we Pančicach; Nittinger, stud. jur. w Prazy; Sklenař, stud. jur. w Prazy; Wawrich, kand. theor. w Čechach; Schmidt z Delneje Hórki, podwyšk w Draždžanach; Čabran z Delneje Hórki, artillerista w Radenbergu; Černy, gymnasiast w Jičinje w Čechach; Šolc, gymnasiast z Jičina; Šimek, gymnasiast z Jičina: Hátle, gymn. z Jičina; Chlumský, gymn. z Jičina; Zeman, gymn. z Jičina; Staněk, professor na wyšszej české realey w Prazy; Doubek, posluchař chemie w Prazy; Gusew, astronom we Wilnje; Jakub, překupe w Budyšinje; Fischer, stud. theor. w Prazy; Łuścanski, gymn. w Prazy; Žur, gymn. w Prazy; Blažek, novic z rjada piaristow w Lipniku na Morawje; Grund, pomocny wučeř w Bukecach.

C A S O P I S
TOWAŘSTWA
MACÍCY SERBSKEJE.

D R U H I Z E Š I W K.

1859.

P ě s e n w o z w o n u

wot

Bjedricha Schillera.

Zeserbscena k Schillerowym stolētnym narodninam

wot

Handrija Dučmana.

„Žiwych wołam,
Morwych želu,
Njewjedra łamam.“

Kruće zamuirwana stoji
W zemi formia hlinjana.
Spěšnje k rucy, hóley moji!
Džensa zwón so leći ma.
Pót hdyž napoći
Čolo w éoploći,
Budže džélo mištrej khwała:
Požohnwanje njebjo dawa.

Hdyž wažne džélo spočinamy,
So wažne słowo přisluša;
Hdyž z dobrej ryěu přewodzamy,
So džélo spěšnje pokroča.
Duž pilnje nětk njech rozwažwemy,
Što slabe mocy dokónča;
Džé špatnōh muža zaepějemy,
Kiž njemysli, štož započa;

To čłowjeka dźe překrasnuje,
A k temu rozom daty ma,
Zo hłubje we wutrobję čuje,
^{so} Stož ruka tworjo dokonja.

Wzmięte drjewo šmrjokowinu,
Ale derje zeskhnjene,
Zo do wuhenja so linn
Płomja, z mocu zhuscene.
Khopor rozškréjée!
Cyna přidajée:
Zo nam husta zwonowina
Derje běčeć započina.

Stož ruka w jamy hłubokosći
^{so} Tu z mocu wóhnja postaji,
To na zwóńcy we wysokosći,
Nam wótle sławu wuprajı.
To traje w časow dalokosći
A bnuje čłowsku wutrobu,
A přihłosuje k pobožnosći,
Ze struchłym želi zrudobu.
Stož wosud, kaž so džiwnje wije,
Tu őlowiskom synej přinoša,
To zwón na mjedźnu króuu bije,
^{so} A tróštnje dale roznoša.

Bělych pucheńkow, hlej! wjele;
Aj, so mjedźa rozběhnu!
Prisyp ɿuhoweje sele,
Lózo potom wuběhnu.
Ale bjez ješća
Njech je měšeńca,
Zo je z mjedźa sciscenego
Jasny, połny blós mi jeho.

We sławnym zwukow radowanju

1. Hlej, wita lube dźěćatko

Na prěním jeho pućowanju,
Kiž dže we sonje drēmajo.
Jom hišće w klinje přichodnoséę
Spja njehody, a zbože roséę;
Je maćer lubje zastaruje
A złote ranje zakituję. —
So lěta lečo pominu. —
So pachoł z hołčom rozžohnuje,
A do žiwjenja wukroči,

2. A pućownik zeń přepućuje —
So cuzy domoj nawróci.

We młodej pyše překrasnjenu,
Kaž njebjes wyššu podobu,
Na ličku čestnje sčerwjenjenu
Tu knježnu widzi před sobu.
Tu jima žadosć njewuprajna
Jom wutrobu, wón bļudži sam,
So z wóčka błyšći sylza tajna,
So zdali bratrow towařtwam.

3. Wón tyšne jeje sledy khodzi,
Je zbózny, hdyž joh postrowi;
Štož krasne na honach so płodži,
Z tym swoju lubosć wokrasni. —
O słódka nadżej, něžna žadosć,
Čas złoty w prěnej lubosci,
Hdyž wóčko widzi njebjes radosć,
So nuri hrudź we zbóžnosći!
O zo by lubosć zeleniła
So wšón čas, runja młodej — miła!

4. Trubjele su nabrunjene!

Kiješki te podnurju,

Widžu-li je wobškleňčene,

Hotowe je k zaleću.

Hóley, spěchujé,

Změšk mi sptajé,

Hač so k dobrom pokazuje,

Krute z mjehkim zjednočeje.

Haj, hdžež so krute z něžnym jima,

So sylne něžnojteho přima,

90 Tam dobry zynk drje nastanje.

Duž hladaj, štòž so na wěk wjaza,

Hač wutroba sej k druhej kaza:

Bhud krótki je, žel njezhinje. —

Kudžerjach we njewjesčinyh

Hraje wěnašk luboznje,

Hdyž so zwonow ze cyrkwinych

Wita swjedzeń swjatočnje.

Ach, najrjeňši swjedzeń wěka

Młodne róže zawjadnje;

100 Z pasom, ze šlewjerjom čeka

Sonow krasa, rozpadnje.

Kone požadosć ma,

A wostawa lubosć,

Hdyž kwětka je wša —

Z njej plód ma wurosc.

Do žiwjenja euzoh

Muž dyrbi so spěšić,

So próewać a skućić,

A sadžeć a tworić,

110 A z lesću sej lapić,

A na hrački sadžeć,

Zo zbožo ma skhadžeć.

Tu wote wšech stronow so bohatosc roji,

Hač na ponješk stlóčena bróžen' mu stoji.

So množi khěža a přibywa twar.

A nutřka knježi

Ta hospoza čestna;

Je džéčatkam maćef

A knježi mudrje

120 We lubwanyム domje,

A holčata wuči

A wobara hólcam,

A rucy swej hnuje

A njewotpočuje;

Mysl zrjadowacea

Ji dobytka da.

Duž kladže do křinjow sej pokłady w rjedže,

A nitku na bórčatym wrječenku předže,

A wołmu a džélo, sněh bělši njej —

230 We křinjach to swěčatych hromadži sej,

A podawa k dobremu błyščatu krasu

W kóždym času.

Nan pak z pohladom wjesolym

Z domu dalokohladneho krywa

Hlada za zbožom kéjacym;

Widži, kak stoły 'mu wysoko stoja,

Kak so kubla we bróžnjach roja,

Kak tu sepje we žohnwanju steja,

Žita we žołmjacym hnuéu džaja;

240 Hordozny hordži so:

Kruče kaž zemje dno

Njekhabla pyšny dom,

Njerži před njezbožom. —

Wěčny zwjazk so njezawiwa,

Hdžež je wosuda móć žiwa,

Spěšnje kroči njezbožo.

Z Bohom leći spočinamy,

Zlank je hižom zubčaty.

Tola, prjed hač běžeć damy,

150 Pobožnje so pomodlmy. —

Storčić čop je čas!

Božo škituj nas. — —

Kadžo syći nakřiwjena

Žołma, z wóhnja nabrunjena.

Móc wóhnja zbože přihotuje,

Hdyž člowk ju kladži, wobkedžbuje,

A wšo, stož twori, přihotuje —

Ta njebjes móć jom spomožuje;

Wšak ze strachom so wozjewuje,

160 Hdyž tuta móć so z putow hnuje,

A kroči stopu swobody

Móc samostatna přiody.

Běda, hdyž so roznjemdrjena

Bjez zadžewka rozšérja,

W ludnych hasach njezhaćena

Pal njeskónčny rozwala.

Žiwjelam je wohidžena

Člowskej ruki wutwora. —

Žohnowanje

170 Z mróčna sapa,

Děšćik kapa,

Z mróčna blyska hrimajo

Njewjedro.

Slyšiš z wěže žałosće?

Woheń je!

Hako krjej

Su njebjesa!

Ach, to zerjow swětlo njej!

W hasach kajka

180 Běhańca!

Kajki dym!
Praskotajo woheń sapa,
W dołhich hasach njeputany
Rosće z wětrom rozšwikany;
Kaž we pjecy pórnej — pali
Powětr; kózłów staw so zwali,
Hrjady padnu, wokna zarża,
Dzěći bļudźa, žony skorża,
Skót tu skiwli

- 200 Zasypyany.
Wśitko khowa, čeka, hanja,
Noc so swětli, kaž dzeń z ranja;
W dołhim rjedże z ruki k rucey
Leći jduey
Bow; so křiwjo k wjeŕchu hrodow
Syka żórło żołmy wodow;
Wichor wuje połny škodow,
Pyta płomjo ze šumotom;
Hrabnje płody ze praskotom,
200 W bróźnje wali moc so jeho,
Do drjewa zesuszeneho;
A kaž chcył na swoim puću
Zemje wotmach zatorhnyć,
Na swój puć ju začahnyć,
K njehju sapa w wětrnym duću
Hobrski!
Nadzej spi!
Čłowk pod bōjskej mocu pada,
Spodžiwajo prózdny hlada,
210 Kak mu dzěla zahinu.

Městno hlej
Wupaſene!
Wětram k bydlu wopuſcene.

Zapuscene wokna hrozy
Wo bydluja,
Přez nje mróčna pohladuja
Z wysoka.

Junu 'šće
K rowej swojich
220 Kubłow drohich
Čłowjek wospjet pohladnje —
So pušci we swět w pućach dołhien.
Njech wóhnja móć wšo wurubi, —
So jedyn tróšt mu tola skiēi:
Wòn swojich lubych spěšnje lići —
So ani jedyn njezhubi.

Do zemje je zakhowane,
Forma z zbožom pjelnjena;
Přińdze tež na swětlo rjane,
230 Zo ~~ndže~~ próca płaćena?
Snadź so njeradzi?
Forma rozskoči?
A hdyž w nadziji 'šće dlimy,
W njezbožu snadź hórkim tčimy.

Do swjatej zemje čémnoh klinu
Bu rukow wutwor khowaný,
Ma ratar syw swój sadżany
We nadziji, zo z zemískoh scina
Nam skhadža, z njebja žohnowany.
240 A rjeňše symjo dokhowamy
We zrudźbje zemi do klinu;
Zo z kašća, to so nadzijamy —
So k rjeňšom dónitej wupina.

Z cyrkwe stysknje
Ćežki raz,

Zwón to zwoni
Smjeréi zas.
Razy posledni puć přewodźuja,
Pućownika struchle wobżaruja.

- 250 Ach, to mandželska je droha,
Ach, to běše swérna mačeř,
Kotruž scinow knježeř čorny
Mandželskemu z ruki storhny,
Něžnym džěćom wotewza,
Kiž je jemu zrodžila,
Kiž na swérnej wutrobje
Widžeše rosé k spodobje; —
Na wěčne su roztorhnjene
Domu něžne zwjazanja;
260 Nětko kraje zasčinjene
Domu mačeř wobydla;
Jeje swéra njej tu wěscé,
Jeje starosć njekedžbwje;
Na wosyroćenym měscé
Skući cuza njelubje.

Zwón hač budže wustudnjeny,
Krute džělo wostajée!
Ptačk kaž w hajku zwjeseleny,
Tak so wsítey wokřewé!

- 270 Hwězdy zaswěća,
Džělo dokónča;
Pachołej na swjatok zwoni;
Mištra přeey starosć honi!

Rychlu kročel pospěchuje
Pućownik we džijim lěsu,
K lubym dom so nawróćuje. —
Bječo wowey domoj čahnu,

- H**owjadow pak
Hładke, čołate to stadla
280 **R**wujo džeja,
Znate hródze napjelnjeja. —
Cežko nutř
Wóz so wleče
Žitopołny;
Snopam rjane
Priwěšane
Wěney su;
Syckojo ze žněncarkami
Krzejam jdu. —
- 290 **H**asy, torhošća so prózdnja;
Wokoł towarzheje swęcy
Domjaey so zhromadźuja,
Wrota z wrjeskotom so zawru.
Čorno bładzi
Po wšej zemi;
Měšcana wšak njezarudzi
Mlhowa nóe,
Złostnika kiž z hrozu budzi:
Zakonjowe wóčko njezbu móe.
- 300 **S**wjaty porjad, żohnowany,
Znjebjes sy nam připóslany,
Zo by lohey stajne wjazał;
Ty sy města twarié kazal;
Njetowařsnoh džijoh z ladow
Powała do swojich rjadow;
Čłowjekam sy we dom stupił;
Dzije wašnja dowutupił;
Wścęh najdróžsi zwjazk ty zwjazaš:
Lubosé k wótčinje hdyz kazaš.

310 Tysac pilnych rukow džela,

Towařšne sej pomhaja;

Zahorjene skutki éela,

Ducha mocy wozjewja.

Mištr, towařš mocy přima,

Swoboda jej zakita;

Błazny směch jej njedojima,

Rózde město radosé da.

Dželo, poddanowa khwala,

Za prócu ma žohnwanje;

320 Dostojnosé hdyž česči krala —

Dželawosé nas wuzběhnje.

Krasny měrje,

Milý pokoj!

Dlijtaj, dlijtaj

Přeéelnje w tym městačku!

Nihdy džeń njech njezeskhadža,

Hdyž tu hrube wójnske črjody

Měrny doł nam z hołkom traša,

Hdyž so njebjo,

330 Kotrež wječor krasne zerja

Wojasnja,

Z džijim wòhnjom wsow a městow

Strachopolnje čerwjjenja.

Nětko twarbu rozłamajé,

Službu je nam skónčila,

Z džaknym wóčkom wohladajée,

Kak so próca radžila.

Khroble kóždy bij,

Plaše zo rozskoči!

340 Dyrbi zwón nam horjestanyć —

Forma na kusy ma panyé.

Tu formu mištr slušnje złama,
Hdyž čas je, z ruku wustojny.
Wšak běda, mjedzina hdyž sama
So w žahlych žołmach wudoby!
To njemdri hrrom kaž džiji samy,
A puknje dom rozkoćeny,
Kaž z wotewrjenej helskej tlamy
Tu sapa woheń zahuby.

350 Hdzež hrube mocy zakhadžeja,
So z ćežka twórby dokonjeja;
Hdyž lud so sam wuswobodži,
So zbože jemu njeradži.

O běda, hdyž je w městach žaha
So zhromadžila k płomjenju,
Hdyž puta złama lud, a saha
Za strašnej samopomocu!
Tu torha zběžk, wšón roznjemdrjeny,
Za zwón, zo šcerči žałosće,
360 A zynkej měra zaswjećeny,
Za namóc hesło zanjese.

,Swoboda, runosć“ — črjódy rjeja,
A měrni za brón sahaja,
So hasy z ludom napjelnjeja,
Ze smjerću čahnu črjódziska.
K hyaenam žony přeměnjene
Ze strašidłom sej žortuja,
Ze zubom pantra, roznjemdrjene,
Hrudź njeprećezej rozdręja.
370 Njej swjatoh wjac, su rozpušcena
Wšě zwiazki swjatej bojosće;
Wot złych je dobre zaćiścene,
A złosće knježa swobodnje.

Haj, strašny je law wubudženy,
Zub tygrowsy je zahubny;
Wšak strach nad strachi zaslepjeny
To člowjek je, tón zasakły.

O běda, štóż za woslepjenoh
Tu njebjes swěcu poskići!

380 Tom njeswěci — ně, spali jeno —
A města, kraje zahubi.

Bóh da časy zwjeselace,
Hlej, kaž złota hwězdźica,
Z lušće hladkej blyskotace
Mjedźne jadro zybola.

Oj, to blyšei so
Slóneu poruno;
Wopon z džéla radženeho
Khwali tworeca zhonjeneho.

390 O nutř, o nutř!
Wši towařšojo! stuńče w koło,
Zwón zaswjeći nětk křeńske slowo:
A pokoj jeho mjeno je.
Njech k miłom stowařšenju zjednoćuje
Tu wosadu, a lubosć rozsywuje.

A k temu budź nětk swjećeny,
Ki čomž wot mištra bu tworjeny:
Nad zeńske byće powyšeny,
Njech při njebjeskej módrinje
400 Tam wisy, blyskam ssusodženy,
A z hwězdamи njech mjezuje.
Njech hlós je z njebjeskeho raja,
Kaž hwězdow syły blyšcate,
Kiž jduec stworej khwały praja,
A wjedu lěto wěnčite.

'Nož wěcam wjelewažnym, wěčnym
Rót mjedzowy njech wotewrja,
A wšednje ze křidleškom spěšnym
Njeh leéo časy přewodža.

- 410 Njeh za wosud rót wotewruje
Sam bjez wniroby, začuá —
Njeh zmahujej so přewodžuje
Hru přeměniwu žiwjenja.
A kaž we wuchu zynk so minje,
Kiž móćenje z njeho wuzynča —
Tak wuči njeh, zo wšitko zhinje
A zeňske wšo so zabye ma.

- Powjazy nětk dopomhaja
Zwón mi z jamy wuéahnyé,
420 Ma džé so do zynkow raja,
Njebju blizko, wuzběhnyé.
Čehnée, doéehnée —
Hlej — so znošuje!
Radosc městu powjedz wšema,
Měr najprjedy zazwoń jemu!

Přispomnjenja.

Sto lět je so minylo, zo jedyn z najsławnišich němskich basnikow naše swětlo wohlada. Přez pol sta lět spi we khłodnej zemi, ale jeho duch njeje wumrjeł, a wutwory tuteho ducha wokřewuja tysacy a tysacy, kotrež móža znieseniše myslički a něžniše začuá zapříjeé. Radoznje čakája Němcy na 10. nazymnika a přihotuja swjedženje k Schillero-wemu wopomnjeću. Wjeselmy so tež na tym, štož susod krasne wobsedži!

Před sto lětami, 10. nazymnika 1759, narodži so we Marbachu, würtembergskim městačku nad Nekarom, Jan

Krystof Bjedrich Schiller. Jeho nan běše wojeński zastojník a staráše so po móžnosći wo wuwučowanje swojego syna. Bjedrich zaplaēi jemu tež nałożenu starosć ze swojej pilnosću. Hač runje bě duchownstwu přiklonjeny, přiwobroci so tola prawizniskim studiam a zastupi 1773 do tehdy założoneho wojeńskiego wustawa, do pozdzieje Karloweje šule. Dokelž pak so Bjedriczej prawiznistwo jara njelubješe, stupi 1775 do lěkařského wotdzelenja we samsnym wustawje. Tudy započa so Schillerowe basniské žiwjenje.

Jeho zahorjenje započa so při čitanju Klopstockowych, Utzowych, Lessingowych, Göthowych, Gerstenbergowych a Shakespearowych spisow a rozmnožowaše a wobkrućowaše so we wobkhadzowanju z Wielandom, Göthe-om a Herderom, kotriž wšity z nowa wocućene německwo podpjeračchu.

W lěće 1789 dosta Schiller stawiznske wučerstwo na universiée we Jenje a woženi so we lěće 1790 z knježnu Karolinu z Lengefeld.

We swojich posledních lětech běše Schiller čelnje khorowaty, ale jeho duch wosta strovy a čerstwy; to wobswědčuja jeho wubjerne a mnohe spisy. W lěće 1802 dosta Schiller zemjanstwo a wumrje 9. meje 1805. Z jeho mnohich, wubjernych pěsnjow je najwjetšu khwalbu dóstala „pěseň wo zwonu“, kotruž w lěće 1799 spisa.

Wěsée sluša „Zwón“ k najdospołnišim basniskim wutworam člowječeho dueha. Hladaš-li na zwonkomnosé, nadendížeš zlóžkoměru, kiž so spodžiwnje zaměňa a přeměnja; lohka, běžna ryč krasni cylu pěseň, a wšelakosć runozwukow podawa jej miłu luboznosć. Někotre, po zdaču jeno zwjeršne smuhi poskića nam jasny wobraz a wubudža we čućivej wutrobje dołhi rjad hlubokich myslí a začućow. — Pěseň je krótka, porunamy-li jeje dołhosć z wobsahom:

a tola namakamy we njej wšitko, štož móhli sebí žadać. — Tale pšeń je kaž člowječe wóčko: móličke wopřija nje-ličnu mnohosć wobrazow a zrjaduje wšitke.

Pšeń wobrazuje nam wšitke wažniše podeńdženja člow-skeho žiwjenja, jednotliweowego (individualnego) a towaŕs-neho (socialnego), a woznamjenja začuća, kiž ze žadneho podeńdženja nastawaja. Rjad tutych podeńdženjow a začućow přiléha so zwonej, kotrehož přihotowanje a dokonjenje nam pšeń we džesaćich wobrazkach pokazuje. Po tajkim ma pšeń tri do so zaplećene džèle:

- a) džělo při zwonje,
- b) popis přiwuznego a podobnego podeńdženja we člowječinu žiwjenju, a
- c) podotknjenje začućow, kotrež z tuteho podeńdženja scéhuja.

Hladamy na znutřkomny twar a jednotu „pěsňe we zwonu“, njemóžemy so spodžiwanja zminyé. Wosebje zjewja so jednota we zwjazku rozhładow a pohładow, kotrež maja třoji počah:

- a) prěni rozhład a pohład připina so dželu při zwonoleću;
- b) druhí rozhład a pohład jedna wo podeńdženjach žiwjenja, při kotrychž so zwón slyšeć dawa;
- c) třeci rozhład a pohład wukhadža ze předkhadžaceho rozhłada tak, zo by pšeń bjez mištrowej dželnnej ryče cylk wostala; tež mištrowa dželna ryč móže hako cylk płacić.

Přehladamy pěsniny wobsah, nadeńdžemy ju do třech dželow dželenu:

- 1) prěni džél wobsahuje džělo při přihotowanju a leću zwona, a rozjimanja wo domjacym žiwjenju (rjadk 1—265) we šesćich wobrazach a we šesćich rozjimanjach:
 - a) prěnje rozjimanje (r. 9—20) připina so wobrazej (r. 1—8) a podawa powšitkomny zawod cyłeje pěsňe a zamol-

wja wšitke scéhowace rozjimanja hako přihodne, spo-
možne a rozomitemu člowjekej přislušne.

- b) druhe rozjimanje (r. 29—40) zamołwja rozjimanja při
zwonoleću: zwón wozjewja a přewodźa wšitke podeň-
dzenja čłowskeho žiwjenja, radostne a struchle.
- c) třeće rozjimanje (r. 49—79) wobsahuje čas młodosće:
zwón wita dżęco prěni króć na křećenskim puću; hjeze
starosće minu so lětka, maćer stara so za dżęćatko, a
bliża so časy prěnjeje lubosće,
„hdyž wóčko widzi njebjes radosć,
so nuri hrudź we zbožnosći.“
- d) štvrte rozjimanje (r. 88—146) wobrazuje nam lěta
sylneho mužstwa, pełnego kćenja: zwony zwonja k
wěrowanju, zwjazk je na wěcne zwjazany, o zo by
to ke škodže njebyło a hórke kaće njesćehowało. —
Tu su starosće a winowatosće, muž skutkuje we won-
kownosći (r. 106—115), we žiwjenju cuzym a bědži
z přećiwkami, zo by zwonkowne kubla a bohatosć
nahromadził; mandželska wobkhowa domjacu starosć:
(r. 196—132), wuwučowanje a kublanje dżęći; porjad
we domje a zlutniwość su jeje pycha. Zhromadna próca
je zbožo přinjesla (r. 133—139); tola člowjek nima
so we zbožu hordzić (r. 140—144): tež najzbožom-
nišeho njezminje předčuće a bojosć mózneho njezboža
(r. 145 a 146).
- e) pjate rozjimanje (r. 155—226) wjedże nas do nje-
zboža, kotrež bu prjedy jeno do prědka čute. Před-
čuće je so na wěstu stronu wobročilo, a překhođ wot
zboža k njezbožu čini dwoja skutkomnosć teho sameho
božeho dara: wóhnjowe zbožomne skutkowanje (r. 155
—158) přewobroča so do njezboža, hdyž je člowjek

njerozomnje, njekedźbliwje wužiwa (r. 156). Nětko sčehuje žive wopisanje wóhnja a čłowskeho pròcowanja přeciwo njemu (r. 159—206), ale wšitko podarmo (r. 207—210); woheń je dobył a wšitko zhubił (r. 211—217). Ale što wadži člowjekej, zo je swoju bohatosć zhubił! Cyły swět je jemu wotewrjeny a tróštnje podawa so na puć, zo by druhdze swoje zbožo spytał, wšak njeje so žadyn z jeho lubych zhubił (r. 218—226).

- f) šesty wobraz zjewja nam, zo je zwón dolaty (r. 228), „fórmę z zbožom pjelnjena,“ a započina so poslednje rozjimanje wo domjacym žiwjenju (r. 235—265). Też do swójby saha njezbožo: tyšnje klinči zwón mandzelskej a maćeri na přewodźenje. — Domjace žiwjenje njemóže wjacy předmjet rozjimanja być, přetož dom je do popjeła přewobroćeny, domu maćer spi we rowje, a „na wěcne su roztorhnjene domu něžne wjazanja!“ Cuza je na jeje město zastupiła (r. 264 a 265).
- 2) Tak je přeni dźél dokónčeny a započina so druhi (r. 266—425): dźělo při wotkryéu a powješenju zwona a rozjimanja wo zjawnym žiwjenju. To pokazuja nam štyri wobrazy we štyrjoch rozjimanjach. Tola mjez přenim a druhim dźělom ma so zjednoćacy překhod namać. Tutón překhod poskića mysl swjatoka. Mandzelskeje žiwjenje běše dźělo a pròcowanie: nětko ma swjatok. Też dźělaćerjo při zwonoleću wotpočuja po čežkim dźěle a wjesela so swjatoka. Zynki zwona, kiž maćer k rowu přewodźeja, wołaja mučnego dźělaćerja z dźěla k wotpočinkej. Podobnosć dźěla a žiwjenja, swjatoka a smjerē je móst mjez dźělomaj natwariła.

- a) Sydme rozjimanje (r. 274—333) započina so ze swjatokom (r. 274—276) a pokazuje nam čłowjestwo we zbožomnym skutkowanju, a to
 - α) we jeho prěnjotnym a přirodženym dźěle, we ratařstwje (r. 277—289) podobnje dźěcatstwu we prěnim dźěle.
 - β) tola jednotliwey zhromadžuju so k měšćanskemu žiwjenju (r. 290—299), kaž we prěnim dźěle kwas.
 - γ) rozjimanje wo zakońskiim porjadku pocylnje (r. 300—309) a wo sprócniwym žiwjenju pod zakonjom (r. 310—321) je mandželstwu we prěnim dźěle podobne.
 - δ) kaž we prěnim dźěle, přeje so tež tudy, zo by tajki pokoj zawostał a so nihdy njeskazył (r. 322—333); ale předčuće scéhowaceho njezboža klinči přez cyłe přenje.
- b) Wosme rozjimanje (r. 342—381) zjewja, kak so statny zwjazk, kiž běše prjedy tak zbožomny, přez samowólne polěpšenie roztorhnje: zwón woła lud k zběžkej. Kraje, města su zapusćene, a statny zwjazk je roztorhnjeny.
- c) Domjace towařstwo je smjeré rozwjedla, statny zwjazk je samowólny lud roztorhnył; nihdze njeje spokojenosé, dyžli we Bohu, we jeho cyrkwi, kiž njezahinje, do kotrejež zwón pobožnu wosadu woła prajcę: „zo wšitko zeńske zahinje!“
- d) Džesaty wobraz (r. 418—425) skónča pěseń: zwón ēchnje so na zwóńcu, zo by ludej měr připowjedał: to je nětko jeho powołanie. —

To je krótki wobsah pěsnje, a překročímy k wukladej jednotliwych wěcow, kotrež maja so naspomnić, a to najprjedy někotre słowa wo zwonoleću.

Ma-li so zwón leć, wuryje so jama (Dammingrube, r. 29),

we kotrejž so forma (r. 2) postaji. Najprjedy natwari so z cyhelow, kiž su z hlinu woblěpjene, jadro (Rerit) abo znutřkowna forma, kiž ma tajku postawu, kakiž dyrbi zwón nutřka byé. Z kosmačom (Pinsel) wobsypuje so hlinia ze přesatym popjełom. Jadro same je nutřka prázne a ma horjeka džéru, přez kotruž so ze žehliwym wuhlom napjelni, zo by wuskhlo. Wusušene jadro wobdawa so zasy z hlinu, kotaž zwonowu postawu dóstanje. Tutón hlinjany zwón mjenuje so „tolstosć (Dicke)“ a namaže so z lojom a wusuší so na podobne wašnje, kaž jadro. Nětko da so wokoło tolstosće nowa hlinia, płaše (Mantel, r. 339), kiž so ze želznymi wobručemi a spinadłami hromadu džerži a so lohey z tolstosće wotzběhnyć da, přetož lój njeda hlinje so přimnyć. Hdyž je płaše wotzběhnjeny, zrěza so tolstosć z jadra, a płaše nastawi so zasy. Mjez płašem a jadrom nastanje potom zwón, přez to, zo so zeškrjene mjedze zalija. Zwón lije so z měšenicy khopra a cyna, kotaž so zwonowina (Glockenspeise, Glockengut, r. 27) mjenuje. Blizko při jamje, hdjež forma stoji, su lijne khachle (Gießofen) z wohnišćom, do kotrejchž so mjedze dadža. Džéra (Schwaldf) zjednoća khachle z wuhnjom, we kotrymž je woheń, kiž dyrbi přez džéru do khachli sapać, dokelž ma kóždy druhí pué zawrjeny. Hdyž so mjedze rozběžeć póčnu, přida so, zo bychlu so lěpje zjednoćiše, luhowa abo popjełowa sel (Ašchenfälz, Potasch, r. 43). Na běžitej zwonowinje zjewja so naběl ješć (r. 45) abo pucheřki (r. 41), kotrež dyrbja so wotčeřpać (wotješćić, abſchäumen), zo by zwón njestajny njebył. We lijnych khachlach namaka so šesé džérow (Zuglöcher), kotrež so wotinjeja a začinjeja a trubjeli (Pfeiffen, Windpfeiffen, r. 80) mjenuja. Brunja so tute trubjeli (r. 80), je měšenica we běženju a k leču zrała. To spóznawa so, hdyž so kiješk

do měšeńcy tyknje (r. 81) a wućehnjeny so kaž wobškleň-
ěny być zda (r. 82). Napřeó wuhnej je we khachlach
čopna džéra (čopnica, Zapfenloch) a před njej hrjebja (Rinne),
kotraž zeškrjene mjedže přez koleno (Henselbogen, r. 153)
do zwonoweje formy wjedže. Hdyž su mjedže do formy
wuběžale, wočaka so wustudnjenje; potom rozbije so płašć
(r. 349), a zwón je hotowy.

Skónčne hišće někotre naspomnjenja wo serbskim
přełožku. Prěnjotny twar pěsnje je wšudže, runozwuk
pak z wuwzaćom někotrych městow (r. 106—110; 119,
120; 179, 180; 189, 190) wobkhowany. Hewak bu swěra
tak daloko wobkedžbowana, hač so hódzeše, a njeje nihdže
podarmo zanjerodžena: docylna dosłownosć njeje při
tajkim přełožku móžna. Někotre rědše konstrukcie, nje-
značiše a nowe słowa drje mnoho nješkodža, a cheu wjetšeje
zrozemliwośće dla najpotrěbniše hišće wuswětlić.

Rjadk 16. njemysli t. j. kiž njepřemysli, štož započina.
— r. 27. zwonowina, Glocengut, Glocenspeise. — r. 31.
zwónica, zwonica, Glocenstuhl, Glocenthurm, wěža, w ko-
trejž zwony wisaja. — r. 37. t. j. štož wosud na swojim
džiwnje zawitym a potajnym pué pŕinoša. — r. 42. mjedžo,
tež mjedža, das Metall. — r. 43. luhowa sel abo popjelna
sel, Aschenfälz, Potaſhē. — r. 54. njehoda t. j. njezbožo. —
r. 63. podoba abo postawa, Gestalt, Gebild. — r. 64. t. j.
knježnu z čestnje sčeřwjenjenym ličkom, wobličom. — r. 70.
t. j. po jeje slědach abo tam, hdžež wona khodži. — r. 74.
něžny, něžnojty, žart. — r. 77. hrudź t. j. wutroba. —
r. 79. t. j. o zo by so lubosé wšón čas tak miła zeleniła
(kéela, trała), kaž hdyž běše młoda. — r. 85. změšk t. j.
měšeńca (r. 46). — r. 91. wěk t. j. wěčnosć, tež čas
žiwjenja (r. 98). — r. 104. t. j. hdyž je kwětka zwjad-

nyła. — r. 107. so spěšić t. j. spěchować, khwatać. — r. 110. na hrački sadžeć, wagen. — r. 113. roji t. j. přibližuje so z črjodami. — r. 114. ponješk, Šiebel. — r. 129. t. j. a wołmu a džělo tak běle, zo sněh njemóže bělší być t. j. sněhběle. — r. 134. dalokohladny kryw t. j. z kotrehož so daloko hlada a widži. — r. 139. t. j. pod wětrom zmahuja so žita, kaž žołmy. — r. 148. złamk je zubčaty, to je znamjo, zo je zwonowina hotowa. — r. 153. t. j. mјedzowa žołma abo mјedžo, wot wóhnja nabrunjene, kadži so a syći na swojim kliwym puću přez koleno. — r. 157. tworić t. j. wudželać, z někajkeho wutka (Steff) něšto wudželać, rozeznawa so wot stworić t. j. něšto z ničeho sčinić. — r. 161. t. j. kroči ze swobodnej stopu abo swobodnje. — r. 166. pal t. j. wohen, Branib. — r. 167. žiwjel, Člementent. — r. 168. wutwora abo twórba t. j. štož je člowječa ruka wutworiła abo wudželała. — r. 182. njeputany t. j. njezahaćeny, njezamjezowany. — r. 195. t. j. žorło (sykawa) syka kliwjace so žołmy wodow (t. j. wodu) hač na třechi hrodow. — r. 201. drjewo t. j. drjewjane džěle twarjenjowe. — r. 203. t. j. zemju na jeje spěšnym puću zastajić. — r. 244. t. j. zwòn zwoni zasy z cyrkwej stysknje, z čežkim razom smjerći. — r. 252. sčinow čorný knježer t. j. po pohanskich nabladach knježer wotemrjetych, wohraz smjerée. — r. 257. k spodobje t. j. k spodobanju. — r. 260. zasčinjene kraje t. j. row. — r. 274. t. j. pospěchuje abo pohanja kročel, zo je rychla abo spěšna. — r. 294. čorno t. j. čma. — r. 300. swjaty porjad, město: swjaty porjedże! Tak tež r. 323, miły pokoj — město: miły pokoj! — r. 304. njetowaršneho t. j. kiž bjez towarzstwa sam za so přebywa. — r. 334. twarba t. j. twarjenje, přihotowanja, hdžež so zwón liješe. — r. 346. hrom

t. j. hrimanje, njewjedro. — r. 361. namóc t. j. njesprawne mocowanje; heslo, Łęsung, t. j. znamjo, na kotrymž so k sebi slušacy zeznaja. — r. 365. t. j. črjódy éahaja, wokoło so smjerć rozsérjejo. — r. 366. t. j. krjewjelačne, kaž hyaeny džiwje. — r. 367. strašidlo t. j. wohidnosć, kiž kóždeho traši. — r. 376. strach nad strachi t. j. najwjetsi strach. — r. 384. lušć t. j. skora, Hülße, Hüsse. — r. 388. t. j. wopon, kiž je radžene dželo. — r. 389. tware t. j. dželačeř, Bišner. — r. 391. w koło t. j. do koła. — r. 400. t. j. susod blyskow, blizko pola blyskow. — r. 404. stwórc t. j. stworičeř. — r. 405. lěto wěnčite t. j. wobwěncowane lěto. — r. 413. t. j. wšelake měnjace so po-deńdzenja we žiwjenju.

Dwaj wojeńskaj spěwaj

wot

Njehoh k. Rudolfa Möhna, past. prim. w Lubiju,
sobudželenaj wot K. A. Jenča.

Njehoh k. August Theodor Rudolf Möhn, rodženy 14. meje 1727 w Njeswačidle a zemrjety 1. januara 1841 jako pastor prim. w Lubiju, běše, kaž jeho nan Jurij Möhn, w swojim času duchomny w Njeswačidle, dobry serbski pěsnejer. K wopokaznu za to su nam jeho wšelake serbske spěwy, wot kotrychž su někotre čišcane. Znaty je jeho krasny khěrluš, w kotrymž je wón njeboh k. duchomnemu Jakubej k zastupjenju do duchomnskeho hamta 1824 zbože přał. Měnje znate pak je, zo je Möhn w času poslednjeje wójny tež jako spěvař wojeńskich spěwów wustupil. Přez připad staj nam dwaj z jeho spěwów z tamneho časa do rukow přišloj, wot kotrejuž je jedyn w lěće 1806 w Budýšinje pola Jurja Gottholda Monsy w 8. čišcany, druhí

pak do prěnjeho džela rukopisnych Nowinow serbskeho předařského towařstwa w Lipsku zapisany. Dokelž w našim časopisu wšitko hromadzímy, štož je hódne, zo by so zabyéu wutorhnylo, dha dželimy tudy wobaj spěwaj sobu. Prěni, kiž je čiščany, ma to napismo: „Khěrluš serbskim bratram saxon-skeho wójska do pola sobudaty 1806.“ Wyše njeho steji jako hlós, po kotrymž ma so spěwać: „Wojuj prawje, hdyž ta hnada“ abo „Brüder, lagert Čuch im Kreise.“ Khěrluš sam je tutón:

Serbsey bratřjo, Serbow mjeno
Je w wšech wójnach khwalobne.
Mječ a třélbu wzmiče jeno
Strošnje a so njebojée!

Kraj a férsta sebi žada
Waše bronje k pomoey.
Bjedrich August na was hlada,
Džíče sylni do wójny!

Hdžež so wójska truba trubi,
Njepřečel so pokaze;
Hdžež kad slóncej swětlosé rubi,
Rujo třélba wrjeskoce;

Hdžež smjeré sylnje na was échnje,
Mječ wam hrozy skaženje:
Tam budź waše dowérjenje:
K wašem' bohu sylniše.

Zběhníce dušu k njemu hori,
Kiž tež wójska w rucey ma:
Dha wšech njepřečelow mori
Waša swěrna prawiea.

Wyskajo was kóždy khwali,
Hdyž je z wami dobyče.
Horey džak so w duši pali
Wam, wy naše wjesele!

Bóh, waš féršt a waši lubi
Nad wami so zraduja,
Wójny hroza wša so zhubi
Z kraja. Česć je waša mzda!
Měra plody wužiwajé
Potom z nami, bratřjo, wy!
Duž dha sylnje dobywajé,
Bóh dže z wami do bitwy.

Wyše tuteho khěrluša džělimy tudy tež hišće druhí wot R. Möhna sobu, kiž je z lipsčanskeje Nowiny wzaty; wón ma tam to napismo: „Na serbskich wojakow w michalnym měsacu 1806.“ Jeho hlós je po němskim: „Brüder, weil wir heute leben“, a spěw sam ma so tak:

Bratřja, wójny truba zynči,
K dobycé so hotujé,
Slyšće! česée hlós wam klinči,
Z mječom hjedra pasajé,
Přimajé te hrózbne bronje
Z muskim serbskim ramjenjom,
Sedlajé te sylne konje,
Džíče z khrobłym hroženjom.

Lud, kraj, férštą kaza, žada
Wašu khrobłosó wojeísku;
Hlaj Europa na was hlada,
Zdžeržće khwalbu saksonsku!
Česć je přeco přewodžala
Bronje serbske saksonske,
Zjewée nětk, zo njepřestawa
Stare khroblo wótcowske.

Jenož tón, kiž bronje nosy,
Jenož tón je njepřečel,
Štóż je nima, a štóż prosy,
Teho, bratřja, budź wam žel.

Měščanow a burow tyšié
Njepřisteji wojakam,
Jenož z wojakami bědžíé
Dawa česé, wy lubi, wam,

Hdyž do njepřečelov kraja
Dobywajo přiindžeče,
A tam ludžo hrozu maya,
Bratřja, dha jich njetyšće!
Dopomíče so wótenych domow,
Kak so nam by lubilo,
Hdyž by wójsko njepřečelov
Nam všo naše rubilo,

Hdyž so njepřečel wam bliži,
Štuki zemju zaržeja,
Hdyž so třélba k třélbi niži,
Hdyž smjeré zuby wošerja:
Zběhńce k njebju woko k bohu,
Zdýchće: daj nam dobyče!
Džíče sylni česče drohu,
Boh b'dze waše přikryče!

Padnječe wy dobywajo
Česnu smjeré tych wojerjow,
Waše čelo w czubje tlajo
Khvali khrobłosé bědžerjow;
Nam pak waše wopomnjenje
Swjate stajnje wostanje,
Zaryte na marmor rjenje,
Nihdy njewopřestanje.

Džíče, my was žohnujemy,
Bóh daj wulke zbože wam;
Brajlich was tež žarujemy,
Sylzy běža z wočow nam,

Hdyž so muž wot žony džěli,
Nan wot džěci, — wot lubej
Luby, — kiž so lubo měli
Su, — to ničo lohke njej.

Džiće, hdyž tež wam z tych woči
Muska sylza wukapnje;
Naša lubosé prječ ju koši,
Zo na brón wam njepadnje.
Plakanje — to nětko budzé
Naša zrudna přislušnosé,
K temu mamy lutcy wšudzé
Časa, — lubosé tež dosé.

Džiće, my z tyšnoséu bludni
Hladamy tu za wami,
Hač nam tamna hórka zrudnje
Pjerowca wjeřsk potaji.
Džiće, česče palmy w rucy
Budžeče wy zaso přié,
My pak napřečiwo duey
My wam chcemy wěney wię.

Dokelž runje won wot Möhnowych spěwów ryčimy,
dha přistajimy tudy tež jedyn z jeho mjeňsich spěwów,
kotryž je wón něhdy jenej přečelnicy zaspěwał:

Jasne, kaž slěborne rěčki přez kwětkojte luki so wija,
Krepki zlateje rosý wot rózowych pupikow čeća,
Hdyž w switanju meje Aurory čoplíše pruhi
Skhadzacee slóneo k nam wjedu, tych dnjow najrjeňsho jasnić:
Tak njech žiwjenje Tebi, tak luboznje njech Tebi běži!
K prawicy swjećena lubosé a k lěwicy přečelnosé swěrna,
Před Tobu zelena nadžija, zady njej dostaće rjane
Njech Tebje wosrjedža wjedu k najrjeňšemu zbožu tych dobrych!

Jan Michał Budar.

Podał H. F. Wehla.

I. Jeho wosoba.

Jan Michał Budar bě pollětstotetka dolho w Mišnjan-
skim a Hornej Łužicy wuwołany dla swojeje wupřestrjeneje
juristiskeje praxy, wosebje pola wjesnych ludži, ale tež
daloko a šeroko znaty přez swoju jara wulku zlutniwoſć,
kotraž bě pječa wšudzom jako skuposć wuwołana. Jeho
suknja, kiž bu wot štryka hromadu dzeržana a staroby a
mazanosće dla dwělować dawaše, kajkeje barby bě była,
dawaše skerje hewak někoho, jenož nic bohateho wobſedžerja
ryčeřkubla Hornej Hórki we nim pytać. A kaž jeho drasta,
tak bje tež jeho wobydlenje we zwonkomnym a bóle hišće
we znuřkomnym wobraz khudziny a njeporjada. Dokelž
so B. kóždeho wudawka hoješe a so jeho zminyé pytaše, běchu
knježa khěža a dwórskie twarjenja (w Hornej Hórey) w naj-
hubjeňsich wobstejenjach; wšudzom namaka dešć wólny
nutřkhód, a we khěži knježeho twarjenja móžeše, kaž je to
jedyn swědk, kiž bě hišće w lěće 1843 živy, wobkrućał,
njebjesa přez mnohodžeràwu třechu widzeć. Jstwa, w
kotrejž bydleše, běše bjeze wšeje pychi a hnydom tež sobu
to městno, hdžež měješe wšě wěcy, grat atd. hromadže;
konjace khomoty, štryki, kolmazowe kunki atd. ležachu a
stejachu tu w najrjeňšim njeporjedže, jene do druheho. Dzera
na dnje we špundowanju, z kruchom deski přikryta, bě jemu
pječa za pisařski pěskowy bólčk, w kotrejž pak su město
pěska najscherje smječe byłe. Wot podcīšowanja khudych
a swojich poddanow, kaž je to husto z tak daloko hnatej
zlutniwoſću zjenočene, je pak so, kaž so zda, nie jenož
zdaleny dzeržał, ale je wjele wjaczy hižom při žiwjenju jich
dobročel był, hdyž tež snano nie we wobšerniſej měrje; k

najmjeňšemu njeskoržachu wobydlerjo Horneje Hórki a wo-
kołnosće w tutym nastupanju na njeho. — Je tež tak Budař
jenož mało, haj! njeje wón pječa skoro ničo sam na so
wažił, dha je wón tola wšitko, štož je zamóhl, na swojich
lubych Serbow, jim swoje cyłe wulke zamoženje wotkazawši,
wažił. To je ta česé a njesmjertna króna, kiž jeho na
wěcne debi; to je jeho njezachódny narodny wopomnik we
džakomnych wutrońach wšitkich Serbow. Jeho mjeno wo-
stanje teho dla w žohnowanym wopomjenju, tak dolho hač
Serbjo budźa! —

II. J e h o w o t k a z a n j e .

W prěnim zešiwsku III. zwjazka abo XI. lětnika (1858) tuteho Časopisa je žiwjenje njeboh Jana Michała Budarja z krótkim wopisane a jeho testament, w kotrymž* je swoje cyłe zamoženje serbskej khudobje wotkazał, woćišćany. W tamnym nastawku namakaš tež wyše teho někotre druhe powjesće wo Budarjowym wotkazaniu, wo sylnosći Budarjowych pjenjez, kajkaž je sama před mnohimi lětami była, tež wo wulkosći teho dźela, kotryž je pozdžišo po dźelenju Sakskeje za nětčišich pruskich Serbow w Hornjej a Delnjej Lužicę na Prusku přešoł, a što je Sakskej zawostalo; tež je tam regulativ sobudźčleny, kotryž je wyšša hamtska regeronka w Budyšinje wudźełała, z tym postajenjom, zo bychu so po nim Budarjowe smilne dary wudźełowałe atd. Dawa nam tutón nastawk tež we wšelakim dobru rozprawu wo Budarjowym wotkazanju, wosebje dokelž nam najwažniši kruch, Budarjowy testament, kotryž pjedy w serbskim njemějachmy, podawa: dha je wón tola wosebje we stawiz-
nach posleňšeho časa a we tym, hdy a kak je so Budarjowe wotkazanje na pjenjezy stajiło, hišće trochu njedospolny. Jón přisporjeć a wupjelnjeć, to dzeržimy čim bôle za našu

příslušnosć, čim wažniše tuto nationalne wotkazanje za nas Serbow je. Snadno přichodny čas dališu skladnosć přinješe, hdžež budže nam lěpje móžno, hišće hľubšo do tuteje wěcy pohladać, ju bóle a bóle lubym Serbam wotkryć a z cěmnośe na swětlo wučahnyć. W tu khwielu podamy teho dla jenož to, štož móžemy ze sudnickich aktow*), kotrež nam k rucy su, dowidzeć, a wo čimž w horkach spomnjenym nastawku žanu powjesé njenamakamy.

Njeboh Budaf bě swój testament, kotryž bě samoručnje spisał, ze swojim mjenom podpisał, podsygłował, do wob-

*) Tute akty (3. volum.) su pola kral. sudnickeho hamta w Budyšinje w tym wotdželenju jeho archiva, kiž akty nědušeho patrimonialneho suda w Hórcy a justizamta w Stołpnju wopřija. Zapisane su w aktach: Rep. I. sect. I. no: 44. Commiissionacten, die Uebertragung der von dem Besitzer des Ritterguts Obergurk mit Sora sc. an den Staat abgetretenen Gerichtsbarkeit über diese Ortschaften, sowie der zeither dem Justizamte Stolpen zugestandenen Jurisdiction über einen Theil des Dorfes Obergurk an das Kreisamt Budissin betr. Kreisamt Budissin, 1841 — takle: 1.) Rep. III. sect. II. I. no: 27. Acta, das Johann Michael Budersche Gestift betr. Ergangen vor dem Patrimonialgericht zu Obergurig mit Sora 1800; dale 2.) Rep. II. sect. II. no: 55. Acta, die gnädigst anbefohlene freiwillige Subhaftation des Ritterguts Obergurk mit Sorau, ingleichen derer dabei geführten zwei Bauergüther betr. Ergangen vor dem Amte Stolpen ao 1804, a 3.) Rep. I. Loc. B., litt. H. No: 49. Acta in Schuldssachen des von dem vermaligen Advocat weil. Herrn Johann Michael Buder auf Obergurk errichteten Armengeifts, Klägers an einem, entgegen den nunmehrigen Besitzer dieses Rittergutes, Herrn Johann Herolden, Beklagten am andern Theile. Ergangen vor dem Amte Stolpen ao. 1808.

walki zamknýl a dwójcy zasyglował, 6. julia 1767 sudni-skemu hamtej w Stolpnju, jako běstaj hamtman Khrystof Bjedrich Gülden a aktuar Khrystof Bjedrich Haertel druhich wobstaranjow dla runje w Hornej Hórey, tudy hižom khorowaty we swojim domje k zakhowanju přepodał. Tam w St. wosta testament hač do 28. novembra 1789 ležo. Na tu-tym dnju pak bu na žadanje wěsteho Dr. med. Struvy, haptynkarja w Nowym Měsće, kiž sebi to z tym wozjewenjom, zo je Budař wumrjeł, po poručnosći swojeje přirodneje mačerje, zwudowjenej Hentschelowej [Budarjoweje sotry, jeneje legatarki] žadaše, wotewrjeny a wozjewjeny. Budař bě tri dny prjedy (25. novembra) wumrjeł, a dokelž bě stołpnjanski hamt při wotewrjenju testamenta nawjedžíł, što a komu bě Budař wotkazał, podaštaj so hamtman Benjamin August Scheibner a aktuar Heering hnydom do Hornej Hórki, zo byštaj tu Budarjowy pohrjeb pomhało wobstarać a jeho zawostajeństwo na kedžbu wzaloj. K temu měješe stołpnjanski hamt, nie jenož teho dla, dokelž bě Budař „piam causam“ wotkazał, přislušnosć, ale tež čím wjetšu přičimu we tym, zo bě Budař administraci swojego wotkazania stołpnjanskemu hamtmanej a biskopskemu superintendentej připoručil.

Budař bě swojim bližšim přečelam jenož male legaty wustajíł a bjez druhim wosebje ryčeřkubło Hornju Hóru ze Zdžarom a druhe burske kubło, kotrež posleňše bě při žiwjenju z dweju mjeňszej hromadu stworił, w Hornej Hórey zawostajíł. Tež běchu tu při jeho smjerći mnohe běžace processy, kotrež Budař na swoju ruku wjedžeše, kaž tež wonka stejace pjenjezy, prawizny a pjenježne žadanki, kiž Jemu na druhich přistejachu atd. Dale započachu po jeho smjerći jeho přečeljo a herbjo, njespokojni z tym, zo bě

jim jenož male legaty wustajil, přeciwo jeho wotkazaniu, kotrež bě „*pia causa*“, skóržby a prawizniské jednanja, kotrež su khětro dolho trale. K jich wjedzenju, wuskorženju, wujednanju a wušparanju, kaž těž k zrjadowaniu cyłego zawostajeństwa bu teho dla po wyšszej přikazni, a dokelž tehdom nuzne, ze strony administratarjow (stolpnianskeho hamtmana a biskopskeho superintendenty, tehdom M. Baumeistera) 21. decembra 1790 ryčnik Conradi w Stolpnju za generalnego aktora a ryčnik Klauswitz w Budýšinje za jeho naměstnika postajeny. Wyšše nakedžbowanje a wodženie cyłego zawostajeńskeho zarjadowania wobkhowa a měješe pak wyšše konsistorium w Drježdžanach. Horna Hórka bě w tym času wotnajata na wěstho Jana Lehmanna, njenjeseše pak runje kaž to druhe burske kublo pod dotalnej administraci ničo abo tola jenož mało. Tež nastachu z Lehmannom pozdžišo a wosebje, jako wot wotnajeća wotstupi, překory, skóržby a wušparanja, kiž hišće w lěće 1831 ke kóncej njeběchu. Teho a mnohich druhich winow dla příndze konsistorium přecy bóle a bóle k temu přeswědčenju, zo budže najlepje a wěsće po Budarjowej woli, hdyž so hornohórčanské kuble, dokelž při přewotnajeću ničo njenjeseštaj, z čimž bychu so khudym Serbam dary wudžělować hodžile, předatej a so tak wěsty fond dobudže, kotryž by so wupožčil, jeho daň pak so Serbam, kaž bě to wěsće we wotpohladanju testatora ležalo, wudžělowala. Duž tež konsistorium tajke předače wobzankny. Ale Budarjovi legatarojo njeběchu z tym přez jene, wjele bôle přeciwiwjachu so předaću. Tu běchu nowe differencie abo rozkory bjez nimi a bjez konsistoriom. Konsistorium postaji teho dla k jich wujednanju a wušparanju dwórskeho radžicela Müllera za specjalnego aktora a poruči jemu šobu wuwjedzenje

swojeho wobzanknjenja. Hakle w lěće 1804 buchu tute přećiwjjenja a zaryče přez to wotstronjene, zo buchu na Budarjowych legatarow wěste aversionalne quanta wuplaćene. Duž wuda nětk konsistorium pod 29. septembrom 1804 z přizwoleajom knježerstwa tu přikaznju na stołpnjanski hamt, zo dyrbitej so hornohórčanskej kuble, kóžde wosebje, na přesadžowanje předać. Přesadžowanje bu teho dla po dlěšim komdženju wupisane, we Nowinach a hewak wozjewjene, a 2. džeń haperleje 1805 k subhastaciej termii postajeny. W spomnjenej termii zejdźe so nětk we stołpnjanskim hamce 21 kupeow, superintendent M. Kunze z Biskopic a wyšsi konsistorialny radžíel Dr. Heydenreich z Drježdžan. Po 12. hodž. započa so přesadžowanje najjjredy na ryčeřske kublo, potom na burske. Na tamne sadži Jan Herold, herbski rychtař w Budarjowej gmejnje w Hornej Hórey, najwjacy, mjenujey 35650 tolef, na tuto pak Jurij Rjek, wobsedžer wičežnego kubla z Lejna pola Klóštyra, najwjacy, mjenujey 10550 tolef. Wot tychle kupnych pjenjez zaplaćí 26. junia 1805 Herold poloju, mjenujey 17825 tolef, a Rjek štworčinu, to je $2637\frac{1}{2}$ tl. na administratarjow, ko-trajž tute pjenjezy na konsistorium do Drježdžan wotpósłastař. Heroldej a Rjekej buštej nětk kuble sudnisey připravjenej a přepodatej. W nastupanju tych pjenjez pak, kotrež njezaplaćene wostachu, bu hiše předy postajene, zo měješe Herold 3565 tl. a 712 tl. 27 sl. $11\frac{4}{5}$ np. 4% jenolětnu dan wot njezaplaćených 17825 tl. na Michała 1806; 3565 tl. a 570 tl. 9 sl. $7\frac{1}{5}$ np. tajkeje danje wot njezaplaćených 14260 tl. na Michała 1807; 3565 tl. a 427 tl. 19 sl. $2\frac{2}{5}$ np. danje wot 10695 tl. na Michała 1808; 3565 tl. a 285 tl. 4 sl. $9\frac{3}{5}$ np. danje wot 7130 tl. na Michała 1809; a 3565 tl. a 142 tl. 14 sl. $4\frac{4}{5}$ np. danje wot 3565 tl. na Michała

1810; Rjek pak na Michała 1806, 1807, 1808, 1809 a 1810 kóždy raz 1582 tl. 12 sl., potajkim 7912 tl. 12 sl. zaplaćie, bjez tym pak runje kaž Herold to, štož hišće njezaplaćene wosta, ze štyrjomi tolerjemi wot sta zadanié. — Herold bě, snadž dokelž bě hnydom za teho sobu kupił, bórzy po kupjenju wěsteho Handrija Hohlfelda ze Sohlanda sobu do kupje jako sobukupea přijal, a wobsedžeštaj tak wobaj ryčeřkublo Hornu Hórkmu hromadže. Tež taj sebi bórzy wšelake zarunanja žadaštaj, a jednanja, kiž teho dla bjez nimaj a bjez konsistoriom nastachu, dowjedzechu pod 16. oktobrom 1806 k temu wujednanju, zo bu kupcomaj wot hišće njezaplaćenej połojetý kupnych pjenjez 6825 tl., kaž tež wot michałskeje danje 1806 — 100 tl. spušcène. Prěniša summa bu na tych 7130 tl. wotčehnjena, kotrež mějachu so na Michała 1806 a 1807 pлаćić. Ale hač runje bě so to stało, njeplaćeše Herold tola na Michała 1808 to, štož měješe płaćić, mjenujey 2581 tl. 12 sl. — Teho dla bu přeciwo njemu skoržene. Bjez tym pak wotstupi wón 5. febr. 1809 Hornu Hórkmu cyle na Hohlfelda sameho, a posleňsi zaplaćí nětk 15. junia 1810 — 1351 tl. 10 sl. 2 np. zastaje danje na konsistorium, w nastupanju licitalnych kupnych pjenjez pak, kelkož běše zastatych, dosta wočaknjenje dowolene. — Tak daloko džeja tón króć žórla, kotrež su nam prjódkležale.

Nekrologi.

VII. Jan Hendrich Bjar,

stud. theol. & phil. a starši serbskeho, kaž tež
łužiskeho předařskeho towařstwa w Lipsku.

Narodź. 22. oktobra 1837. † 26. meje 1859.

Hižom zaso je so mała ličba tajkich młodych Serbow,
kotrymž je jich narodnosć swjata, a kiž pod khorhoju mło-

deho Serbstwa za jejne stare prawo wojuja, wo jeneho pomjeňšila, a to zaso přez smjerć. A tón króć wuzwoli sebi ta sama jeneho młodženca, kiž njebě jenož zahorjeny za swoju serbsku narodnosć, kaž mało druhich, ale kiž so tež přez wubjernu lubosć k wědomnosćam wuznamjenješe a nadžeé daše, zo budže něhdy sobu najprěniši bjez wučenymi Serbami a tež, štož wučenosć nastupa, swojemu serbskemu ludej k wosebitej česći. Tutón młody Serb bě njeboh Jan Hendrich Bjar. Wón narodzi so **22.** oktobra 1837 w Praskowje pola Hodžija, hdžež je jeho nan Jurij Bjar wobseďer mlyna. Šesé džéci bě so jeho staršimaj hižom prjedy njeho narodžilo, ale wšitke šesć bě tón knyez bórzy po jich narodže zaso k sebi žadał. Wulka bě teho dla jeho staršeu radosć, jako so wón narodzi a wšitko na to pokazowaše, zo budže při žiwjenju wostać. Zbožomne wotrosće wón tež ze swojej dwě lěče młodšej sotru w staršiskim domje, a nan a mać hladaštaj z wjeselosću do přichoda, dokelž so zdaše, zo budžetaj tola dwě džésćí při žiwjenju wobkhować. Dokelž je Praskow do Dživoćie zašulowany, dha wopytowaše naš njeboh Bjar najprjedy šulu w tutej wsy, měješe pak při tym tež hižom privatne rozwučowanje pola tehdomnišeho druheho wučerja w Hodžiju, Michała Brühla. **11** lět stary přińdze wón do Budyšina a to najprjedy na měšćansku šulu, w kotrejž běstaj jemu wosebje lubaj wučerjaj njeboh Leunar, kiž před někotrymi lětami jako duchomny w Khemnicy pola Lubija wumrje, a nětčiši hodžiski duchomny Imiš, kotremuž so wón tež za to džakowaše, zo bě k swojej mačernej ryči přez jeho rozwučenje wjetšu lubosć dostał a rjanosć teje sameje spóznać nawuknył. Hač runje snadno pola jeho staršeu z woprědka wobzanknjene njebě, zo dyrbał jeju jenički syn študować, dha nawabi jeju tola pozdžišo

ta wulka lubosé, kotruž jeju Hendrich k wuknjenju měješe, zo jeho jutry 1850, jako bě lěto na měščanskej šuli pobyl, na wulku šulu w Budyšinje daštaj. Tudy wuznamjenješe so nětka naš Bjar wote wšeho spočatka sem přez swoje pilne wuknjenje tak jara, zo měješe pola wšitkich svojich wučerjow najwjetšu khwalbu, a zo bě hižom za 6 lět přez wšitke šescé klassow přešoł. Tak husto, hač so prämije wudželowachu, dosta tež wón jenu z tym znałym napísmom: „praemium industriae ac morum“, a jako so wón po jutromnym pruhowanju 1856 wot gymnasija džěleše, njedachu jemu jeho wučerjo jenož tak derje, štož jeho wjedženje, kaž tež, štož jeho zadžerženje nastupaše, prěnju censuru sobu, ale wupyšichu jeho tež ze slěbornej prämiju, kotruž budyska rada jenož najlěpšim šulerjam dawa. Při swojim študowanju na budyskim gymnasiju njezabu naš Bjar, so tež we swojej mačernej ryči wudokonjeć, a teho dla wopytowaše wón tež pilnje serbske hodžiny, kotrež bě w jeho času k. Smoleř gymnasiastam w Budyšinje dawać započał, a wohdželi so tež spróeníwje na džěławosći serbskeho gymnasialnego towarzstwa, kotrehož starší wón w posleňším času swojeho přebywanja w Budyšinje bě. Jako bě wón po jutraeh 1856 do Lipska přišoł, da so wón tudy při universiće jako studiosus theologiae et philologiae zapisać, a študowaše ze wšej pilnosé, a to kaž malo jeho rojeńkow, tak derje te wědomnosé, kiž k přihotowanju na duchomnske zastojništvo slušea, kaž tež stare klassiske ryče, ke kotrymž bě hižom w Budyšinje lubosé dostał. Haj móže so prajić, zo sebi wón ani wodnjo, ani w nocu měra njepopřeješe, ale stajnje jenož za tym steješe, kak hy wjaey nawuknył. Žadyn džiw teho dla, zo sebi wón za krótki čas krasny poklad dobrych wědomnosćow nahromadži a tež w Lipsku kedžbliwoś swojich

wučerjow na so sčahny. Wosebje derje spřečeleny bě wón tudy z prof. Brücknerom, kotrehož kollegije wón ze wšej swěrnostě wopytowaše, a kotrehož wučerja wašnje so jemu najlěpje spodobaše. W systematiskej theologiji bě prof. Luthardt jeho muž, a we wukładowanju stareho zakonja prof. Tuch. Tola slyšeše wón pódla tež wšitkich druhich theologiskich wučerjow a wopytowaše tež philosophiske a philologiske kollegije, zo by swoje wjedženje tež na tutu stronu rozšerił. Lědom bě wón dwě lěće w Lipsku pobýł, dha měješe wón tudy hižom tu khwalbu, zo je jedyn z najpilnišich theologiskich študentow, a teho dla bu jemu tež wot akademiskeho senata sylverstajnski stipendium připokazany a wot dekana theologiskeje fakulty herrmannski stipendium, za kotryž posleňsi měješe wón na reformacionskim swjedženju 1858 w cyrkwi swj. Pawoła w Lipsku īačansku ryč: „de Melanchthonis in ecclesiam reformandam meritis“ džeržeć. Bózzy po svojim přikhadźe do Lipska bě Bjar tež do serbskeho a do lužiskeho prědařskeho towařstwa zastupił, a we woběmaj towařstwomaj běše wón pilny sobustaw. Teho dla bu wón tež we woběmaj k staršemu wuzwoleny, w serbskim po jutracach 1858 a we lužiskim prědařskim krótka do Michała teho sameho lěta. Z teho wšeho hodži so spóznać, zo mějachu tež jeho sobuštudeni kulke dowěrjenje a lubosé k njemu, a zo sebi jeho wučenosć wažić wjedžichu. Jako bě so wón po Michale 1858 do Lipska z prózniow wrócił, wobzankny wón, zo chee hiše lěto w Lipsku wostać a potom swój přeni examen wotpołožić. A wěsće budžiše wón tón samy tež z wosebitej khwalbu wobstał a so potom z bohatymi wědomnosćemi wuhotowany k swojemu serbskemu ludej wrócił, začyž wón tak jara lubowaše, a kotremuž chyše wón tak rady jako prědař božeho slawa služiē. Ale hlaj,

po božej woli sta so wšitko cyle hinak. Někajke nazymjenje bě najscherje na tym wina, zo wón hody 1858 w Lipsku skhorje. Kaž lěkarjo prajaču, bě so jemu w žiwoće koža spody hrjebłow zahorila, z čehož pozdžišo suchoćina nastala. Kaž by wón swoju blizku smjeré prjedy čul, woteda wón bórzy po swojim skhorjenju tak derje w serbskim, kaž tež we lužiskim předařskim towařstwje starštwo. A tola njemóžeše so wón zdžeržeć, zo njehy hišće na khorym ložu ze wšej pilnoséu dale študował. Dokelž so w Lipsku z nim polěpšić njechaše, poda so wón jutromny tydžen tuteho lěta 1859 we wulkej slabosći domoj k swojim staršimaj do Praskowa, a jako bě wón tudy hišće někotre njedžele ležał, wotwoła jeho tón knjez na žiwjenju a na smjeré 26. meje w noocy wokolo 11. Jeho wotemrjete čelo bu 31. meje z wulkej česću na hodžiskim keřchowje pohrjebane. Prjedy jeho kašča džechu šesćo z jeho sobutowaršow, kiž běchu k temu z Lipska přišli, a njesechu palmowe halozy. Wot nich džeržeše jemu štud. Bróska z Budystec serbsku ryě při rowje, ēi druzy pak přivołachu jemu wšelake špruchi ze swjateho pisma do rowa. K jeho poslěnjej česći džeržeše lužiske předařske towařstwo 27. junia 1859 wosebitu swjatočnosé w Lipsku, při kotrejž skladnosći štud. Sykora z Malešec teho njebočičkeho žiwjenje a zaslužby wo spomnjene towařstwo rozspominaše. Jenož 21 lět a 7 měsacow bě tón njebočički stary, a kak daloko njebudžiše wón hišće při swojich wosebitych darach a při swojej přemérnej pilnoséi přiné móhl? Štó pak chył so wadžiē z tym najwyššim, kiž ma žiwjenje a smjeré we swojej ruce? Před nim mjelč teho dla wšitke čelo, a je wón z nim tež jeho staršimaj jeju jeničkeho, nadžije połneho syna, a jeho přečelam najswěrnišeho a najsprawnišeho

přečela, a jeho serbskemu ludej wučeneho a horliweho wót-čine a wzał, kiž budžiše něhdy wěsće ze žohnowanjom bjez nim dželał: dha słuša so nam tola w ponižnosći božu radu česćić, kiž je tola přeco ta najmudriša, hdyž ju my tež wu-słedźić njemóžemy.

W serbské ryči čišcane su wot njeboh Bjara jenož někotre dopisy z Lipska w Serbskich Nowinach; bjez jeho zawostajenymi rukopisami namakaja pak so tež někotre serbske předowanja, kotrež je wón w Serbach džeržał. Sobustaw maćiey bě wón wot lěta 1854 sem, a tež tuta zhobi z nim jeneho ze swojich najwobdarjenišich sobustawow, kiž budžiše ji něhdy hišće wěsće k wulkemu wužitkej był.

K. A. Jenč.

Rukopisne serbske słowniki.

Zdželuje K. A. Jenč.

Wosehje wažne za serbskich słownikarjow su rukopisne słowniki serbskeje ryče, wot wšelakich mužow a we wšelakich časach napisane. Dokelž te same hišće nihdže hromadu zestajane njejsu, dha pomjenujemy tudy k najmjeňšemu te, kiž su nam hač dotal znate.

- 1) Lexicon harmonico-etymologicum Slavicum, in quo linguae praeципue Sorabiae, nec non Polonicae ac Bohemicae non tantum vocabula recensentur, sed et origo eorum, quidve proprie latineque et teutonice significant, ostenditur. — Spisař tuteho słownika je njeboh Abraham Frenzel, kiž 21. januara 1740 jako farař w Šunowje poła Bjarnačie wumrje. Jeho rukopis khowa so we štyrjoch wulkich foliantach w knihowni zhorjelskeho towařstwa wědomnosćow.

Knauth we swojich cyrkwinnych stawiznach hornjo-

łužiskich Serbow spomina hišće na tři delnjolužiske słowniki, kotrež je njeboh Frenzel zawostajił. Hač pak su so te same zhubile abo w jenej knihowni wukhowałe, njewěm prajie. Přirunaj: Knauth Kircheangeſchichte str. 392. a Jutnička 1842, II. 30.

- 2) Hornjolužiski serbski słownik wot Mag. Jurija Körnera, fararja w Bockawje pola Schneeberga, hdžež bě wón w léece 1747 do služby stupil. Körner njebě rodženy Serb, ale 1718 pola Cwikawy rodženy. Z wulkej prócu bě pak wón pozdžišo serbski nauknył a so jako sobustaw serbskeho předaškeho towařstwa w Lipsku tež w tutej ryći dale wudokonjał. Jeho słownik kupi po jeho smjerći wěsty Anton, senator w Zhorjele a předsyda zhorjelskeho wučeneho towařstwa, za 35 toler. Nětko je tón samy k namakanju w knihowni zhorjelskeho towařstwa a wobsteji z dweju dželow. — Přirunaj: Knauth str. 393. Kurzer Entwurf einer oberlausitzischen Kirchenhistorie str. 164. Lanj. Monatschrift 1797, str. 493. — Kaž z poslenjeho žorla zhonimy, dha je Körner tutón swój słownik w léece 1768 dokonjał, a ma prěni džél teho sameho 584 a drubi 592 stronow w 4.

- 3) Serbsko-němski słownik pod napismom: „Prüfung eines Oberlausitzischen-wendischen Wörterbuchs.“ Tutón słownik je wot njeboh k. Jana Bjedricha Schmutza, kiž bě, rodženy Něme ze Strassburga, wot 1744—1748 farař w delnym Wujezdze, a kiž 1798 jako farař we Meuro pola Wittenberga wnmrje. Jeho słownik je we wjele wotpismach a we wšelakich redakciach hišće tu a tam bjez Serbami k namakanju, a ja sam mam jene wotpismo, kotrež je sebi 1780 wěsty Stempel z Wojerjec,

kiž bě pozdžišo farař w Čornym Khołmcu, wobstarał. Tež w knihownjomaj maćiey serbskeje a serbskeho předařského towařstwa w Lipsku su wotpisma. We Schmutzowym słowniku móžeš słowa jenož namakać, hdyž korjeń znaješ, z kotrehož žane słwo wukhadža, dokelž je Schmutz kóždy króē te słowa, kiž z jeneho a teho sameho prěnjotneho słowa wotkhadžeja, hromadu zestajał.

- 4) Lexicon linguae sorabiae, de msto admodum vetusto Viri plurimum reverendi, Neandri (sorabiae figurae Nowak), Pastoris Minacalensis, transscriptum. — Tu-tón serbsko-němski-laćanski słownik namaka so we wobsedženstwje k. duchomneho Wjelana w Slepom a je při wudauču Pſuloweho słownika sobu wužity. Nowak běše rodženy delny Łužicān a farař w Minakale w lěta 1774 hač do lěta 1823.
- 5) Vocabularium etc. t. j. Wacjonsko-Němsko-Serbski Słownar, za Mifwawſcha Hérfu z Chrēſciję 1793. — Na tutón słownik je spomnjene we Serbskich Hornych Łužicach str. 80; wón namaka so w tachantskéj knihowni w Budyšinje.
- 6) Němsko-serbski słownik wot P. Teeelina, klóštýrskeho duchowneho w Róžeńce — Tež na tutón słownik je spomnjene we Serbskich Hornych Łužicach str. 80. K namakanju je tón samy w Róžeńce.
- 7) Serbsko-němski słownik wot njeboh Lubjenskeho we štyrjoch džélach we 4., z wulkej a z wjelelětnej prócu napisany. Komu tón samy nětko přiſluša, njeje nam znate. Tež na němsko-serbskim słowniku započa njeboh Lubjenski džělaé, jako hišće w Lipsku, běše.

Započatk posleňšeho słownika namaka so w knihowni
prědaškeho towařstwa w Lipsku.

- 8) Na jedyn serbsko-němski a němsko-serbski słownik spomina tež lužiski magazin l. 1832, str. 243, kotryž je njeboh k. Ernst Bjedrich Šolta, kiž 1. měrca 1832 jako holčacy wučeř we Wojerjecach wumrje, po sebi zawostajił. W čejich rukach tón samy nětko je, njeje nam znate.
- 9) Tež k. duchomny Jungbänel we Wósporku wobsedži wulki serbsko-němski słownik, na kotrymž je sam z doholétnjej prócu džělał.

Hieronym Megiser a jeho słownik.

Zdželił M. Hórnik.

Z tamneho časa, w kotrymž wo porunawacej ryčnicy hišće ničo njewjedžachu, mamy wšelake kompilatorske džěla, kotrež so na přeni pohlad jenož hrajki zdadža. Hdyž pak hlubje přeptytujemy, su tajke wěcki dosé wažne wosebje tam, hdžež we pismowstwje mjeńšich džélbow jeneho splaha wjele starych spisow so njeposkića. Tajki material podawa tež Megiser, na kotrehož sym w tutym Časopisu (hl. lětnik 1856 & 57, zešiwk I., cyłeho běhu 15.) najprěni spominał.

Hieronym Megiser běše rektor w Gerje, potom professor w Lipsku a při tym khěžorski historiograf. Jako młodženc běše wón wjele po swěće pućował a z njesmérnej pilnosú hromadžíł, štož potom we swojich spisach wuži. Wón džělaše wosebje rad we ryčespytu, kaž to jeho mnohoryčny słownik (hl. niže) dopokazuja, wyše kotrehož cheyše wón hišće druhí grammatiski džél wudać, za kotryž pak nakład njenahromadži. Z jeho stawiznaškeje džělawosće su mi znate:

Annales Carinthiae, d. i. Chronika des Lébl. Erzherzogthums Kärnthen z. Leipzig 1608. Folio.

Jeho nam wosehje ważny słownik ma jara dolni napis, kotrehož prěnje a poslenje rjadki takle rěkaja: *Thesaurus polyglottus, vel dictionarium multilingue ex quadringentis circiter tam veteris, quam novi (vel potius antiquis incogniti) orbis nationum linguis, dialectis, idiomatibus et idiotismis constans.* — **Cum S. Caes. Majestatis privilegio ad actennum. Francofurti ad Moenum, sumptibus Authoris. MDCIII.** Wobsteji z dweju dźělow we wosmoreu; prěni (A-L) ma 832, druhı (M-Z) 751 stronow, na tři kolumny rozdželenych. Po podatym přehladiu ryčow, kotrež pod džesać dźelbow (pjata je „selavonica seu illyrica“) staja, započnje so łaćanski słownik; pod łaćonske słowo přindu druhowyčne (najprjedy z hebrejšciny, kotruž tehdom za najstaršu ryč džeržachu!!) teho sameho wuznama pak we mjeněj, pak we wjetšej ličje.

Serbske słowa, kotrychž črjodžička nas tu najbole zaima, podawaja so jako „lusatica“ (w swoim wudaću katechisma ma M. vandalica!), tola nic pod kóždym łaćanskim. Z wotkel je te same čerpał? Čišćanyeh serbskich spisow njemějachu lužiscey Serbjo tehdy wjacy dyžli dwaj, Molle-rowy (1574) a Warichiowy (1597). Je snadž jemu w Lipsku tón abo druhı študowacy něsto podał? Dokelž pak so we podatych słowach mało znajomnosće z twórbami serbskeje ryče (n. př. imperativ steji za infinitiv atd.) wozjewja, chee so mi wěrić, zo je Megiser w Serbach pobyl a jeno po slyšenju swoje zapiski činił. Hdže je pobyl? Słowa pokazuja z dźela a najbole na Delnju Lužicu (n. př. schlubiti = ślubiś, voveo; wesa = wjeża, aedificium), z dźela na pomjezy Hornjeje Lužicy (n. př. wuzoni =

wueony, doctus; wugknuzi = wuknué, disco). To so wě, zo su po slyšenju wšelako džiwnje a njedoslědne wot M. zapisowane, hač runje ma wěsće tež jeho sadžeř někotryžkuli zmylk na swědomnju.

Při wšim tym je Megiserowy poklad we dwojim nastupanju jara ważny, za historiu serbskeje ryče a za serbski słownik. Dokelž sam w tu khwilu za zjenočenje Serbow w jenej pismowskej ryći na wjacore wašnje sobudžélam, njeje mi hišće móžno, do přepytanja historie serbskeje ryče sameje so pušćić, a spokoju so tudy z tym, zo sym młode filologiske talenty na jenu jara zajimawu stronku ryčespyta skedžbliwił a jim we Megiseru jene z wudajnych žórlow k tym studiam pokazał. Za słownik pak cheu „thesaurus“ z tym wučerpać, zo jeho słowa abo formy do serbskoněmskeho słownika wot Dr. Pſula (tak daloko hač njeje čisčany) zapisuju a někotrežkuli słowo, kiž so wot krótkowidžiwych kritikow za njeserbske (druhosłowjanske) džerži, jako staroserbske dopokazuju. Sława Megiserej!

Porjedzeńka. We třílētním přehladže mačičnych dokhodow a wudawkow l. 1856—58 we poslenim zešiwku Časopisa je so zmylk stał, kotrež tudy porjedžamy. — Město ličby 62 tl. (hlad. str. 44, r. 16) dyrbi 63 tl. stać, a teho dla tež město 148 tl. dwójcę 149 tl., mjenujey str. 44, r. 18 a str. 45, r. 9. Potom dyrbi tež na str. 45, r. 15 město 1048 tl. stać: 1049 tl. Hdyž nětk tutu prawu suminu wšěch wudawkow wot wšěch dokhodow wočehnješ [str. 45, r. 17, 18, 19]: dha wostanje zbytka jenož 36 tl. 24 nsl. 4 np., kaž to woprawdže we „zamoženju Maćicy“ str. 45, r. 26 tež steji. Red.

W o p r i j e c e.

- Pěseň wo zwonu wot Bjedricha Schillera. Zeserbščena
wot Handrija Dučmana. str. 49.
Dwaj wojeńskaj spěwaj wot R. Möhna, sobudželenaj
wot K. A. Jenča. str. 71.
Jan Michał Budař. Podał H. F. Wehla. . . . str. 76.
Nekrologi. VII. Jan Hendrich Bjar. K. A. Jenč. . str. 82.
Rukopisne serbske słowniki. Zdželuje K. A. Jenč. . str. 87.
Hieronym Megiser ajeho słownik. Zdželił M. Hórnik. str. 90.
Porjedzeńka we posleńšim zličbowanju wot redakcie. str. 92.
-

Ćišé Bjedricha Hiki w Budyšinje.

W o p ř i j e ē e.

Tři pěsne wot Handrija Seilerja	str. 2.
Přichodny čas serbskeho slowjesa. Wot J. E. Smolerja	str. 7.
Mlóčnica. Wot K. A. Fiedlerja	str. 14.
Porjedzeńka. Podawa M. Rostok.	str. 20.
Nekrologi. VI. Jan August Šołta. Wot K. Jenča .	str. 23.
Wukaz krajskeje direkcie w Budyšinje	str. 28.
Žiwjenjopisne listki. Wot M. H. III. Jurij Hawštyn Swětlik.	str. 31.
Swětlikowy rukopis. Zdželił M. Hórnik	str. 34.
Wuéahi z maćičnych protokollow přez sekretarja M. H.	str. 37.
Přinoški maćičnych sobustawow za léto 1858 . . .	str. 41.
Trilétnie zličbowanje dochodow a wudawkow . . .	str. 42.
Maćične wšelčizny	str. 46.

Čišć wot Bjedricha Hiki w Budyšinje.

ČASOPIS
TOWARÍSTWA
MAĆICY SERBSKEJE
1859.

Redaktor

Jakub Buk.

XII. lětníka zešiwk II.

III. Zwjazk. 4.

20

W Budysinje.

Z nakładem Maćicy Serbskeje.